

Bencsik Péter

Nyugat-Európa államai és az Egyesült Államok belpolitikája 1945–1990

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen
készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Miről lesz szó ebben a tananyagban?

Ez a tananyag egy bevezető jellegű videóleckéből és nyolc olvasóleckéből (pdf, egy fájlba fűzve) áll. Nyugat-Európa és az Egyesült Államok belpolitikáját foglalja a második világháború utáni időszakban, tehát nem terjed ki a tárgyalt országok külpolitikájára.

Figyelem!

A tananyag jellegénél fogva igen sok fogalmat, nevet és évszámot tartalmaz. Érdemes ezért több alkalommal is elolvasni az olvasóleckék szövegét, az összetartozó fogalmakat, neveket és évszámokat külön is kigyűjteni és együttesen megtanulni. A tananyaghoz tartozó ppt-bemutató az itt olvasottak rövid vázлата ugyan, de helyenként az olvasóleckékhez képest többlet-információt is tartalmaz, valamint anyagának strukturálása is eltér a pdf szövegének szerkezetétől.

Az olvasóleckék szövegében a személyneveket (első előfordulásuknál) **pirossal**, az évszámokat **zölddel**, a fogalmakat **kékkel** emeltem ki. További kiemeléseket **sárgával**, aláhúzással, esetleg **félkövér** szedéssel végeztem el.

A leckék alapos feldolgozását követően töltsék ki a hozzájuk tartozó rövid teszteket. Figyeljenek a kérdésekre, mert gyakran a helytelen válasz megjelölése lesz a feladat. Ha a teszt 75% alatti eredményt hoz, javaslom, hogy újra olvassák el a kérdéses leckét.

Tartalomjegyzék

1. Újrakezdés és integráció (videó)	3
2. Nagy-Britannia 1945 után	4
3. Franciaország a második világháború után	8
4. Az NSZK belpolitikája	12
5. Ausztria a 20. század második felében	16
6. Kisebb nyugat- és észak-európai államok	20
7. Olaszország 1945 után	24
8. A dél-európai diktatúrák és demokratizálódásuk	28
9. Az Egyesült Államok belpolitikája	32

1. Újrakezdés és integráció (videó)

Nézze meg az Ujrakezdes_integracio című videófájlt, szükség esetén többször is. Figyelje meg a képeket és koncentráljon az elhangzó információkra is. Javaslom, hogy a további olvasóleckék feldolgozása után ismét nézze végig a bevezető anyagot. Elmélyült tudás esetén ugyanis a videólecke szövege újabb tanulságokat, további információt adhat.

Többet akarok tudni

Davies, Norman: *Európa története*. Budapest: Osiris, 2001. 995–1056.

Ellenőrző kérdések

Nyissa meg az alábbi fájlt és válaszoljon a feltett kérdésekre!

ujrakezdes.htm

Ha nem érte el a 75%-ot, nézze át újra a lecke szövegét és ismételje meg a tesztet!

Feladat a kiválósághoz

Nézzon utána, milyen közös sajátosságai vannak az 1945 utáni Nyugat-Európa társadalmi fejlődésének? Keressen összefüggéseket a társadalmi, gazdasági és politikai fejlődés sajátosságai között!

2. Nagy-Britannia 1945 után

A második világháború még jobban kimerítette Angliát, mint az első. A brit gazdaság súlyos állapotba került, az ország **nagyhatalmi státusza végképp illúzióvá vált**, az USA gazdasági és katonai segítségére szorult, gyarmatbirodalma a szétesés útjára lépett. Végül az **EGK**-hoz való csatlakozással is fel kellett adnia a „kontinenstől” való elszigetelődését is. A háború utáni évtizedeket a **viisszatérő gazdasági és pénzügyi válságok**, s emellett a két világháború között kialakult konzervatív–munkáspárti parlamenti váltógazdálkodás jellemezte.

1945 nyarán óriási meglepetésre a háborús győzelmet kivívó **Winston Churchill** elvesztette a választásokat. Most **először szerzett abszolút többséget a Munkáspárt**, amely **Clement Attlee** vezetésével alakított kormányt. A béke idején a britek új irányt kívántak, s Attlee teljes foglalkoztatásra és a szociális jogok bővítésére tett ígéreti vonzók voltak. A kormány jelentős **államosításokat hajtott végre** (szénbányák, vasutak, vas- és acélipar). Legfontosabb eredménye azonban a **jóléti állam alapjainak lerakása** volt. A baleset-, betegség-, munkanélküli és nyugdíjbiztosítás mellett szerény mértékű családi pótlékot is bevezetett egy új törvény. Felállították a **Nemzeti Egészségügyi Szolgálatot (NHS)**, ami annak ellenére gyors sikereket ért el, hogy az orvosok ellenezték a kórházak államosítását, a páciensek ingyenes kezelését (ami a doktorok államtól kapott fizetésével együtt járt). **Nehezebben haladt a gazdaság konszolidálása**. Jelentős amerikai kölcsön ellenére sem sikerült helyreállítani a font **konvertibilitását**. Alapvető élelmiszereket is csak jegyre lehetett kapni (a jegyrendszert a háború után vezették be!), rendkívül súlyos volt a lakáshiány. A nehézségeken **jelentős megszorítások**kal (a „szűkösség kora”), valamint a **Marshall-segély** révén sikerült fokozatosan úrrá lenni, de a brit gazdaság növekedése ezt követően is elmaradt a legtöbb nyugati országétól.

A szűkösség kora: húsfejadagok – II. Erzsébet fogadja Churchillt

A **konzervatívok** időközben rendezték soraikat, s lényegében **átvették a Munkáspárt programját** is („**butskellizmus**”). A munkáspárti vezetők között belső ellentétek alakultak ki, emellett komoly hibákat is elkövettek és egészségügyi problémákkal is küszködtek. A toryk **1951-ben** így újra választási sikert arattak. Az idős **Churchill alakított ismét kormányt**, aki miniszterre hagyta a bel- és gazdaságpolitikát. **1952-ben** meghalt **VI. György**, akit lánya, **II. Erzsébet** követett a trónon. A megszorítások lassan eredményt hoztak: **1954-re** megszűnt a jegyrendszer, **jelentősen nőtt az életszínvonal**. **1955-ben** Churchill (hosszas betegsége miatt) távozott. Külügyminisztere, **Anthony Eden** követte, aki választáson meg is tudta erősíteni többségét. A sors iróniája, hogy épp egy külügyi fiaskó (Suez) miatt volt kénytelen távozni **1957-ben**.

Utódja, **Harold Macmillan** sikerrel rendezte a toryk sorait. **Hat évnyi kormányzása alatt bontakozott ki a brit fogyasztói társadalom**, jelentős volt a **középosztály** megerősödése. „Soha sem volt még ilyen jó dolgok” – fogalmazott a miniszterelnök. Macmillan jelentős győzelmet aratott az **1959-es** választáson is. Ezután szembe kellett néznie a dekolonizáció folyamatával Afrikában, illetve **De Gaulle** francia elnök vétőjával, ami meggátolta a brit csatlakozást

az **Közös Piac**hoz. A Munkáspárton belül viszont súlyos viták zajlottak a köztulajdon (államosítások) elvi szerepéről, a nukleáris fegyverkezésről és az EGK-csatlakozásról is. A **Supermac** becenevű kormányfő „tory demokráciáját” azonban gazdasági bajok tépázták meg (csökkenő versenyképesség, alacsony termelékenység), a hadügyi államtitkár pedig kémbotrányba keveredett. Pár hónappal ezután (1963) **Macmillan lemondott**, utódja pedig egy évvel később, **1964 őszén** kis különbséggel ugyan, de elvesztette a választásokat.

Macmillan a Time címlapján, 1959 – A Beatles tagjai, 1964

Ekkor már **Harold Wilson** állt a Munkáspárt élén, s ő alakított kormányt. Sikerült leküzdenie a pénzügyi válságot (ehhez adókat kellett emelnie). **1966 tavaszán** új **választásokon megerősítette** pártja többségét, de pozíciója mégis romlott: sztrájkok, növekvő munkanélküliség, kereskedelmi deficit és a font leértékelése (tehát **újabb, súlyosabb pénzügyi válság**) következett. Fékezni kellett a gazdasági növekedést is, de ezen az áron úrrá lettek a nehézségeken. Más problémákkal is szembe kellett nézni: erősödött a bevándorlás-ellenesség és a rasszizmus; **válság alakult ki Észak-Írországbán**; De Gaulle ismét vétót emelt a brit EGK-csatlakozás ellen, hiszen továbbra is Washington trójai falóvának tekintette Londont. A Munkáspárt oktatási reformja igyekezett javítani az esélyegyenlőséget. Törvénybe foglalták az abortusz és a válás könnyítését is – megfelelően az új társadalmi környezetnek, amely **szakított a viktoriánus erkölcsökkel**. Színre lépett a „dühöngő ifjúság” (rockzene, szexuális forradalom, drogok).

A munkáspárti belügyminiszter a bevándorlásról, 1966. május

Az integrációt – az asszimiláció ellaposító folyamata helyett – én úgy értelmezem, hogy egyenlő esélyt nyújt, fenntartja a kulturális sokszínűség lehetőségét, és a kölcsönös tolerancia légkörét alakítja ki. Ez a cél. [...] a jelenlegi körülmények között a mi feladatunkhoz tartozik a bevándorlók számának korlátozása. Ezt a számot a befogadó ország gazdasági és társadalmi kapacitásával kell összevetnünk. Meggyőződésem, hogy a társadalmi faktor jelenleg erőteljesebben korlátozó tényező, mint a gazdasági. [...] Nem szabad alábecsülnünk a legújabb hullámban érkezett [...] bevándorlók hozzájárulását társadalmunk fejlődéséhez. Nem kevés kiemelkedően tehetséges ember akad közöttük a legkülönbözőbb munkaterületeken. Ők és még sok más messziről jött ember elengedhetetlenül fontos feladatot látnak el jólétünk és gazdaságunk virágzása érdekében. Orvosként és nővérként dolgoznak kórházainkban, házakat építenek, a városi tömegközlekedési eszközöket vezetik. Számos helyen kitöltik az űrt, ahol hiány van munkaerőben [...] Néhány ember, talán politikai megalkuvásból vagy személyes gyengeségből, szándékosan szítja az előítéleteket. Igyekeznek félelmet és közönyt ébreszteni a lakosságban, és a bevándorlókat okolják olyan problémák miatt, amelyek nélkülük is jelen lennének.

1970 nyarán a konzervatívok győztek a választáson. Edward Heath alakított kormányt. Elődjéhez hasonlóan a gazdaság fellendítése volt a célja, de más módszerrel: az állami kiadások csökkentése révén. Kísérletet tett a szakszervezeti jogok megnyirbálására, de az eredmény épp ellentétes lett: nagy sztrájkok miatt kénytelen volt meghátrálni. A gyorsuló infláció és a font magas árfolyama, végül pedig az olajválság súlyos nehézségeket okozott, köztük sztrájkokat is. 1973 elején viszont sikerült a közös piaci csatlakozás, bár a belépésnek komoly belső ellenzéke is volt, főleg a Munkáspárton belül. (1975-ben viszont népszavazás is megerősítette a tagságot).

A brit Fehér Könyv az Európai Közösségbe való belépésről, 1971.

62. A Nagy-Britannia előtt álló választás egyértelmű. [...] A Közösség teljes jogú tagjaként több alkalmunk és hatalmunk lenne az események befolyásolására, mint egyedül; Európa Nagy-Britanniával erősebb és befolyásosabb lenne Tanácsaiban, mint a nélkülünk létező Európa.

63. A belépés elutasításának döntése – amennyiben ezt tennénk – azt jelentené, hogy elmulasztottunk egy történelmi esélyt, és megsemmisítettük az elmúlt évtizedek brit kormányainak egész irányvonalát. Egy ilyen visszafelé fordulás következményeit senki sem tudná megítélni. A számunkra most kínálkozó lehetőségek elfogadása nemzeti létünk valamennyi vonatkozását érintené, s jövőnket ugyanúgy, ha nem jobban.

64. Egy generáción belül lemondanánk a múlttól, amelyben világbirodalom voltunk, és elutasítanánk az európai jövőt. Barátaink az egész világon meg lennének döbbenve. A világban betöltött jövőbeli szerepünket és pozíciónkat illetően ők is teljes joggal ugyanolyan bizonytalanok lennének, mint mi. Eközben a mostani Közösségek Nagy-Britannia nélkül is tovább erősödnének és egységesülnének. Részünkről állandóan csökkenne a Közösségek befolyásolási képessége, miközben a Közösségek képessége jövőnk befolyásolására állandóan növekedne.

Nem meglepő, hogy 1974-ben ismét a Munkáspárt győzött. Újra Wilson lett a kormányfő. Sikerült ugyan egyezséget kötnie a szakszervezetekkel, de a gazdasági válság súlyosbodott (26 %-os infláció, növekvő munkanélküliség és deficit). Wilson belefáradt a küzdelembe és 1976-ban lemondott. Utódját csak a liberálisokkal kötött paktum tartotta három évig a hatalomban. Egyébként is sokan tették fel a kérdést, hogy ki irányítja az országot, a kormány vagy a szakszervezetek? 1978 végén 52 év óta nem látott méretű sztrájkok robbantak ki. Az északír válság mellett pedig immár skót és wales-i nemzeti mozgalom is kibontakozott. Ám a hatalomátruházás (decentralizálás) terve kudarcba fulladt és ez okozta a Munkáspárt bukását.

1979-ben a brit történelemben először nőt választottak kormányfővé. Margaret Thatcher már 1975 óta vezette a konzervatív pártot és radikális neokonzervatív fordulatot hirdetett. A gazdasági bajok okát a Munkáspárt szocializmusa okozta, érvelt Thatcher, ezért meg kell erősíteni a magánszektor, az állam szerepét pedig jelentősen csökkenteni. A gazdagok adói csökkentek, a szociális kiadásokkal együtt. A szakszervezetek jogait is megkurtították. Az NHS ugyan megmaradt, de privatizálás zajlott az egészségügyben is. Thatcher megszorításai miatt több millióra nőtt a munkanélküliség. Viszont azzal, hogy a bérlelakásokat a bérlők olcsón megvásárolhatták, illetve az 1982-es háborús győzelem révén (a Falkland-szigetek megvédése az argentin támadástól) Thatcher 1983-ban is megnyerte a választást. A Munkáspárt története legsúlyosabb válságát élte át, még az 1984-ben kirobbant egyéves bányász-sztrájk sem tudta növelni táborukat. A Vasladynek nevezett miniszterelnök kemény kézzel lépett fel a szakszervezetek ellen, őket hibáztatta a magas munkanélküliségért is (mivel túl magas béreket követeltek). A neokonzervatív politika jelentős társadalmi áldozatokat követelt, de 1983-ra mérséklődött az infláció és néhány évig jelentős gazdasági növekedés zajlott le. A veszteséges cégek bezárása mellett azonban új húzóágazatok nem alakultak ki és 1990-re ismét romlani kezdtek a brit gazdaság mutatói. Eddigre Thatcher pozíciója megingott és beadta lemondását.

Margaret Thatcher a Falkland-háború után, 1982. július 3.

Azért harcoltunk, hogy megmutassuk, az agresszió nem kifizetődő, és nem engedhetjük, hogy a rabló meg-
lépjen zsákmányával. [...] Most, hogy ennek vége, semmi nem lehet ugyanaz, mint régen, mert megtanul-
tunk valamit magunkról. Egy leckét, amelyre mindennél jobban szükségünk volt. Amikor belevágtunk,
sokan voltak az ingadozók és a gyávák: emberek, akik szerint [...] hanyatlásunk visszafordíthatatlan, akik
szerint nem lehetünk azok, akik egykor voltunk. [...] Nos, ők tévedtek. A falklandi háború tanulsága az,
hogy Nagy-Britannia nem változott, hogy ez a nemzet még mindig rendelkezik azokkal a kiváló tulajdonsá-
gokkal, amelyek beragyogták történelmét. [...] Miért kell háború ahhoz, hogy kihozza belőlünk legjobb
tulajdonságainkat, és helyreállítsa büszkeségünket? Miért kell területünkre idegen katonáknak bevonulniuk,
hogy félredobjuk önző céljainkat, és elkezdjünk közösen dolgozni úgy, ahogy csak mi tudunk? [...] Az a
célunk, hogy az atlanti-óceáni csata szellemét [...] nem csak egy háború ébressze fel, hanem a béke is képes
legyen feltüzelni.

Sztrájkoló brit bányászok, 1984 – Az IRA által felrobbantott hotel Brightonban, 1984

Külön kell beszélni az északír helyzetéről. Az ír sziget kettéosztása után az ulsteri katolikus kisebbség (a lakosság harmada) jogfosztott helyzetben élt. 1968-ban aktivistáik felvonulást tartottak, amit a rendőrség szétvert. A következő évben protestáns felvonulás provokált újabb összecsapásokat. Az ír sziget egységéért küzdő Ír Köztársasági Hadsereg (IRA) is több részre szakadt, kivált belőle egy terrorista szárny. 1972-ben békés felvonulókra nyitottak tüzet a brit katonák (véres vasárnap). Az északír kormány működését felfüggesztették, de az erőszak szinte mindennapossá vált. A terroristák működése Angliára is átcsapott. Lord Mountbatten volt indiai alkirály merénylet áldozata lett, de Thatcher is alig úszott meg egy másik hasonló akciót. A katolikus IRA-val szemben megalakult a protestáns Ulsteri Védelmi Szövetség (UDA), ami szintén számos merényletet követett el. London bevonta a kérdés rendezésébe az ír kormányt is, de a béke megteremtésére csak az ezredfordulón került sor.

Többet akarok tudni

Egedy Gergely: *Nagy-Britannia története*. Budapest: Aula, 1998. 211–479.

Szántó György Tibor: *Anglia története*. Budapest: Akkord, 2003. 239–250.

Ellenőrző kérdések

Nyissa meg az alábbi fájlt és válaszoljon a feltett kérdésekre!

brit2.htm

Ha nem érte el a 75%-ot, nézze át újra a lecke szövegét és ismételje meg a tesztet!

Feladat a kiválósághoz

Készítsen egy lábjegyzetekkel ellátott tanulmányt az északír kérdésről 1968-tól napjainkig!

3. Franciaország a második világháború után

Franciaország 1945 utáni történelme némileg hasonlít az 1918 utáni Lengyelországhoz. A megszállás alól felszabaduló ország egy tábornok vezetése alá került, aki erős államfői hatalmat kíván kialakítani. Miután ez nem sikerül, visszavonul a politikától. Ezt követően instabil kormányok, a parlamentáris rendszer válsága (francia IV. köztársaság) következik, amelyet a tábornok (Charles de Gaulle) visszatérése és egy (fél)elnöki rendszer megteremtése követ. (Fontos különbség, hogy a lengyel Piłsudski autoriter–diktatórikus hatalmat gyakorolt.)

1944-ben a megalakuló ideiglenes kormány élére De Gaulle tábornok került. A kormányt az ellenállás fő erőit képező kommunisták (FKP, franciául PCF), szocialisták és a kereszténydemokraták (MRP) alkották. Az alkotmányozó nemzetgyűlési választásokon 1945 őszén a három nagy párt közel azonos voksot szerzett (az FKP győzött 26%-kal). De Gaulle, aki az új alkotmányig államfői jogokat is gyakorolt, erős hatalmat szeretett volna. Amikor ennek esélye csökkent, 1946 elején lemondott és háttérbe vonult. A IV. köztársaság alkotmányát népszavazás is megerősítette. A Szenátus és a köztársasági elnök szerepe is erősen korlátozott volt.

A hidegháború kibontakozása következtében az FKP 1947 májusában ellenzékbe szorult, véget ért a tripartizmus időszaka. Helyüket a koalícióban a radikálisok vették át. Ezzel lényegében visszaállt a III. köztársaság pártrendszere és politikai élete, de azzal a fontos különbséggel, hogy gazdaságilag és az európai külpolitika terén igen sikeres időszakról beszélhetünk. 1951-ben a szocialisták kiszorultak a kormányból, de 1956-tól ismét irányító szerepet kaptak. A sztálinista FKP végleg elszigetelődött, de 1956-ig minden választáson 25% feletti eredménnyel győzött (szavazati aránya 1982-ben esett tartósan 20% alá). 1947-ben De Gaulle is saját pártot alapított Francia Népi Tömörülés (RPF) néven. 1951-től így hat kb. egyforma erős párt volt a Nemzetgyűlésben, s a koalíciók továbbra is igen ingatagok voltak.

A háborús károk 1945-ben jóval nagyobbak voltak, mint 1918-ban. A Marshall-segély révén azonban az újjáépítés és a növekedés gyors volt. Ehhez hozzájárultak az államosítások és a Jean Monnet vezette Tervezési Tanács technokrata jellegű stratégiája is. Az újjáépítés 1949-re lezárult (eltörölték a jegyrendszert is). Párizs az európai integráció egyik fő kovácsa lett.

A puccsisták Algírban, 1958 – De Gaulle-t és Francia-Algériát éltető tömeg

A IV. köztársaság válságát a dekolonizáció élezte ki. Indokína elvesztését még kiheverte, de az algériai forradalom súlyos belpolitikai válságot okozott. Megjelent egy szélsőjobboldali párt. Algériában elharapódzott az erőszak. Az ott élő egymillió fehér telepes jelentős része is radikalizálódott, akik az algériai függetlenség elismerését fontolgató Párizs ellen fordultak és a hadsereg is melléjük állt. Polgárháború fenyegetett. A puccsisták De Gaulle visszatérését követelték. A tábornok egy új alkotmány kidolgozásának feltételével ezt vállalta is. 1958 nyarán fél éves rendkívüli hatalommal felruházva át is vette a kormányfői posztot. Az új alkotmány már szeptemberben meg is született, ezzel létrejött az V. köztársaság.

Az új alkotmány ún. félelnöki rendszert hozott létre. A hét évre választott köztársasági elnök szerepe a miniszterelnök fölé nőtt, széles jogkörökkel rendelkezett (külügyek, hadügyek terén is, veszély esetén teljhatalom lehetőségével). Korlátozták a Nemzetgyűlés hatáskörét is

(amely addig túl erősnek bizonyult). Új, kétfordulós választási rendszert is bevezettek, amely polarizálta a politikai rendszert, kiüresítve az addig jelentős centrumerőket. A **gaullista** erők a novemberi választás nagy győzteseinek lettek, s az év végi elektori jellegű elnökválasztáson De Gaulle-t választották államfővé. **1962-ben** alkotmánymódosítás rendelkezett arról, hogy a **későbbiekben közvetlenül a nép válassza meg az elnököt** (holott ezt sokan élesen elleneztek).

A francia ötödik köztársaság alkotmánya, 1958. október 4.

5. cikk. [...] (2) A köztársasági elnök a nemzeti függetlenség, a területi sérthetatlenség, a közösség egyezményei és szerződésai tiszteletben tartásának védelmezője. [...]

8. cikk. (1) A köztársasági elnök nevezi ki a miniszterelnököt. A köztársasági elnök a miniszterelnököt felmenti tisztségéből, amikor az benyújtja a kormány lemondását. (2) A miniszterelnök javaslatára a köztársasági elnök nevezi ki és menti fel a kormány többi tagját.

9. cikk. A köztársasági elnök elnököl a Minisztertanácsban.

10. cikk. (1) A köztársasági elnök hirdeti ki a törvényeket, a véglegesen elfogadott törvény kormányának történő megküldését követő 15 napon belül. (2) E határidő lejártá előtt felkérheti a parlamentet a törvény, vagy annak bizonyos cikkei ismételt tárgyalására. Az ismételt tárgyalás nem tagadható meg. [...]

12. cikk. (1) A köztársasági elnök a miniszterelnök, valamint a parlament két háza elnökének meghallgatása után kimondhatja a Nemzetgyűlés feloszlását. (2) Az általános választásokra a feloszlást követően legkorábban 20, de legfeljebb 40 napon belül kerül sor. [...]

13. cikk. (1) A köztársasági elnök írja alá a Minisztertanács által elfogadott rendelkezéseket és rendeleteket. (2) Ő nevezi ki az állam polgári és katonai tisztségviselőit. [...]

15. cikk. (1) A köztársasági elnök a fegyveres erők parancsnoka. Betölti a nemzetvédelmi legfelsőbb tanács és bizottságok elnöki tisztét.

A De Gaulle-t visszahívó erőknek csalódnia kellett: az elnök hamarosan tárgyalni kezdett a felkelőkkel, majd **1962-ben függetlenséget adott Algériának** (**eviani egyezmény** – ezt az algériai francia tábornokok puccskísérlete sem tudta meggátolni). A telepések nagy része hazatért az anyaországba.

1965-ben a tábornok-elnök újraválasztása csak a második fordulóban sikerült a szocialista **François Mitterrand** ellenében. Ez volt az első jele a **baloldali újjászerveződésének**. A gaullista rendszer válsága végül csak **1968-ban** következett be. Az egyetemi hallgatók követeléseivel induló mozgalom **országos sztrájkokká** és gyárfoglalásokká terebélyesedett. A rendőri brutalitás miatt zavargások, barikádépítés következett, de valódi forradalmi helyzet nem alakult ki. **De Gaulle erővel és néhány engedménnyel visszavette az irányítást** és választási sikert is aratott. A regionalizálás ügyében kiírt népszavazáson azonban **1969 tavaszán** leszavazták és ekkor lemondott.

Párizs, 1968

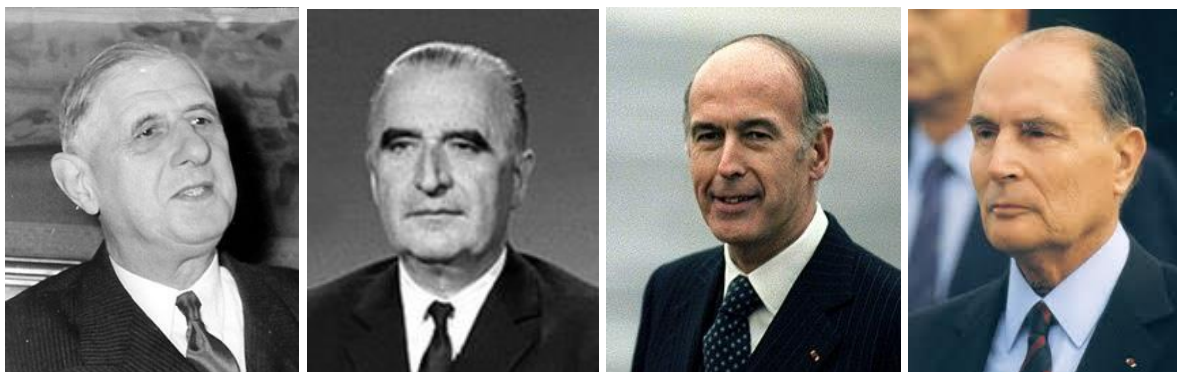
De Gaulle lelki stádiumai 1968 májusában: a düh, az elbizonytalanodás és a döntés

(1) Öt nap alatt a gonoszság ellen folytatott tízéves küzdelmünk veszett oda. Öt nap alatt visszatértünk a politizálás legrosszabb napjaihoz. Az az igazság, hogy öt éve nem csináltunk semmit, nem láttunk előre semmit, és megelégedtünk azzal, hogy kényelmesen eléledgéljünk. [...] Az a belügyminiszter, aki visszautasítja a löparancs kiadását, nem képes ellátni a feladatát. [...]

(2) Az országnak [népszavazás keretében] ki kell jelentenie: önre bízom az egyetemi reform és a gazdasági változás elindítását a legszegényebbek érdekében [...] Ha erre nem hajlandó, a köztársasági elnök tudni fogja, hogy feladata véget ért.

(3) A nemzeti és a köztársasági törvényesség hordozójaként az elmúlt 24 órában tanulmányoztam kivétel nélkül mindazokat a lehetőségeket, amelyek biztosítják számomra a törvényesség fenntartását. És meghoztam a döntésem. A jelen körülmények között nem hagyom el a posztomat. A néptől kaptam a meghatalmazásomat, és azt teljesíteni is fogom [...] Ma feloszlatom a Nemzetgyűlést.

A franciák ekkor az előző évek miniszterelnökét, **Georges Pompidout** választották elnökké (1969–74), aki szintén határozottan saját kézzel kívánta irányítani az országot. Sikertelen megfékeznie az inflációt, a gazdaság jelentősen modernizálódott. Elnöksége végén azonban az olajválsággal már nem tudott megküzdeni. Súlyos rákbetegségben hamarosan meg is halt. Elnöksége idején három baloldali párt közös programot fogadott el (1972).

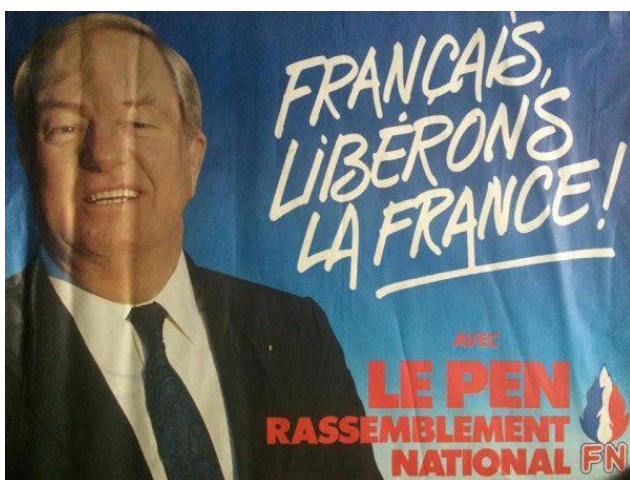

Charles de Gaulle – Georges Pompidou – Valéry Giscard d'Estaing – François Mitterrand
Az ötödik köztársaság államfői

Az 1974-es elnökválasztás meglepő vonása volt, hogy a gaullista jelölt nem jutott a második fordulóra. Szoros versenyben a liberális-konzervatív **Valéry Giscard d'Estaing** [zsizsár deszten] győzött a szocialista Mitterrand előtt. Az új elnökhöz liberális reformok sora kötődik (legális abortusz, a válások megkönnyítése, nők helyzetének javítása). A jobboldali egység érdekében gaullista miniszterelnököt nevezett ki (a későbbi elnök, **Jacques Chirac** személyében), aki azonban szembefordult a reformokkal és 1976-ban távoznia kellett. Ekkor új gaullista pártot szervezett, **Tömörülés a Köztársaságért (RPR)** néven. Az új kormány és Giscard célja az infláció megfékezése, az állami kiadások és a fizetési mérleg hiányának csökkentése volt (akár a magas munkanélküliség árán is). Az 1978-as választásokon a bal- és a jobboldal is két-két részre szakadt, a négy erő mindegyike a voksok 20-24%-át nyerte el (bár a jobboldal közös listán indult el).

1981-ben Giscard d'Estaing vereséget szenvedett az 1965-ben és 1974-ben egyaránt második helyen végző elnökjelölttől, a szocialista **Mitterrand**-tól, aki ezután két cikluson át, 1995-ig volt köztársasági elnök. Első ízben győzött baloldali jelölt, aki elsősorban a „nyugodt erő” és a „változás” jelszavakkal aratott sikert. Azonnal új parlamenti választást is kiírt, amin pártja jelentős sikert ért el. Első éveiben határozott szocialista törekvésekkel lépett fel, de hamarosan le kellett mondania az államosítások tervéről. Nem csökkent a munkanélküliség, de az állami deficit jelentősen megnőtt. A gazdasági válságjelek után szigorú modernizációs program kezdődött, amely elfogadta a magántulajdon elsőbbségét. Az 1986-os nemzetgyűlési választáso-

kon a Chirac-féle RPR győzött, így (párizsi főpolgármesteri posztja mellett) ő lett a miniszterelnök. A **társbérlet** (*cohabitation*), azaz a fő posztok bal- és jobboldal közötti megosztása első ízben következett be és **komoly alkotmányos problémákat vetett fel**. A megoldás az lett, hogy a miniszterelnök kormányzott, Mitterand csak protokolláris szerepet játszott. Chirac **neoliberais fordulat**ot (többek között reprivatizálást) hajtott végre, de a gazdasági nehézségeket nem oldotta meg. Főleg a munkanélküliség növekedett jelentősen. Az **1986-os választáson bekerült a parlamentbe a szélsőjobboldali Nemzeti Front**, amely a bevándorlók elleni szenvedélyeket lovagolta meg. A szélsőjobb tartósan jelentős erő maradt. **1988-ban** Mitterand ismét győzött az elnökválasztáson – épp Chirac előtt, aki le is mondott a kormányfői posztról. A szocialisták az előrehozott nemzetgyűlési választáson is győzni tudtak, a **számos megoldatlan társadalmi probléma** ellenére, amit a bérkövetelések, sztrájkok, magas munkanélküliség és a szegénység növekvő aránya is jelzett, nem is szólva a számos korrupciós esetről.

Franciák, szabadítsuk fel Franciaországot! Szélsőjobboldali plakát, 1986 – François Mitterand és Jacques Chirac, az első társbérlek, 1986

Többet akarok tudni

Price, Roger: *Franciaország története*. Budapest: Maecenas, 1994. 265–348.

Gazdag Ferenc: *Franciaország története 1945–1995*. Budapest: Zrínyi, 1996.

Hahner Péter: *Franciaország története*. Budapest: Műszaki, 2002. 251–271.

Duby, Georges (szerk.): *Franciaország története*. Budapest: Osiris, 2005–2007. II. kötet 313–637.

Ellenőrző kérdések

Nyissa meg az alábbi fájlt és válaszoljon a feltett kérdésekre!

francia2.htm

Ha nem érte el a 75%-ot, nézze át újra a lecke szövegét és ismételje meg a tesztet!

Feladat a kiválósághoz

A tananyagban csak röviden van szó a francia negyedik köztársaság belpolitikájáról. A fenti szakirodalmak alapján készítsen a korszak fontosabb bel- és külpolitikai eseményeiről egy áttekintő kronológiát!

4. Az NSZK belpolitikája

Németország nyugati megszállási zónái jelentősen eltérő pályára léptek a szovjet szektorhoz képest. A **nácitlanítás** folyamata ezekben **sokkal elnézőbb** volt; főleg az USA ellenezte a szigorú büntetőpolitikát. A gazdasági erőforrások kiszivattyúzása helyett a térséget bevonták a **Marshall-terv**be, így a kezdeti **gazdasági nehézségeket** (újjaépítés, milliós menekülthullám, lakáshiány, jegyrendszer, infláció stb.) **sikerült gyorsan leküzdeni**. (A franciák szigorúbbak voltak a felelősségre vonás és a jóvátétel terén is.) Alulról szerveződő új közigazgatási rendszer alakult ki. **Poroszország helyett új tartományokat** szerveztek. A három zónában (sőt, eredetileg mind a négyben) ugyanazon pártok jöttek létre: szociáldemokrata (**SPD**), Kereszténydemokrata Unió (**CDU**); Bajorországban Keresztényszociális Unió – **CSU**), liberális (szabad demokrata, **FDP**) és kommunista (**KPD**). A nyugati zónákban ez volt a pártok erőssorrendje.

Adenauer beszéde a kölni egyetemen, 1946. március 24.

...a legyőzötteknek is joguk van arra, hogy éljenek és dolgozzanak. A rettenetes ínség és kilátástalanság a békés fejlődés legnagyobb akadályai. Az isteni törvény és az emberiesség törvénye szerint is az erőpozícióban lévő győzteseknek kötelezettségeik vannak a legyőzöttekkel szemben. [...]

Azt akarjuk, hogy Németország ismét felemelkedjék. Nem a porosz irányítású bismarcki birodalmat akarjuk. Nem akarjuk a náci időszak központosított Németországát, vagy a múlt század laza német konföderációját. Olyan szövetségi államot akarunk látni, amelyben a központi hatalom csak annyi jogosítvánnyal rendelkezik, amennyi valóban szükséges az egész létezéséhez, de annál semmivel sem többet. Azt akarjuk, hogy a szövetségi államot alkotó tartományok kiterjedt hatáskörökkel rendelkezzenek minden területen. Egész Németország, a központi és a tartományi szintű közigazgatás egyaránt, legyen annyira decentralizált, amennyire csak lehetséges.

A nyugati szektorok fokozatos összevonása (**Bizónia, Trizónia**) után **1949 májusában** megalakult a **Német Szövetségi Köztársaság**. Fővárosa Bonn lett, ideiglenesnek szánt (és ezért nem is alkotmánynak nevezett) Alaptörvénye **parlamentáris és föderatív demokratikus rendszert** vázolt fel. A kétkamarás parlament alsóháza a **Bundestag** (szövetségi gyűlés), a második kamara neve **Bundesrat** (szövetségi tanács). Vegyes választási rendszer jött létre, egyéni választókerületi jelöltek mellett pártlistákra is kell szavazni. Listán csak az 5%-nál jobb eredményt szerző pártok kaphattak mandátumot, így **elkerülték a két háború közötti szétaprózódott pártrendszert és az instabil kormányokat**. (Az 5%-os küszöb a nemzetiségi pártokra, illetve az egyéni mandátumot szerző pártra nem vonatkozik.) Bevezették a **konstruktív bizalmatlansági eljárást** is, ami biztosította, hogy a kormány parlamenti bukása esetén azonnal új, többségi támogatást élvező kormány alakuljon. A köztársasági elnök jogait lényegesen szűkebbre szabták, mint a weimari alkotmányban. Ezzel **megszűnt a parlamenten kívüli kormányzás lehetősége** is. A megalakuló NSZK fél évtizeden át nem volt szuverén: a megszálló hatalmak katonai, külügyi és gazdasági téren is fenntartották ellenőrzését.

A Bundestag ülése, 1949 – Konrad Adenauer

1949 nyarán választották meg az első Bundestagot. A CDU/CSU kis többséggel győzött az SPD előtt és a győztesek az FDP-vel alakítottak koalíciót. Az első kancellár a CDU-t vezető Konrad Adenauer lett. 1955-re sikerült megszereznie a teljes körű szuverenitást (csak ekkor jött létre a Bundeswehr néven működő hadsereg és alakult meg a külügyminisztérium). A Ludwig Erhard gazdasági miniszterhez köthető szociális piacgazdaság az amerikai segélyek és a nyugati gazdasági integráció révén rendkívül gyors növekedést ért el. A „gazdasági csoda” nagy mértékben járult hozzá a demokratikus intézmények iránti bizalom erősödéséhez. Persze ahhoz is, hogy Adenauer a négyévente tartott választásokon még háromszor győzni tudott, de a koalíció a liberálisokkal (1957–61 kivételével) fennmaradt. A kormány jelentős szociális intézkedésekkel enyhítette a korábbi társadalmi különbségeket, illetve bevonta a munkavállalókat az iparvállalatok felügyeletébe, sőt tulajdonosi körébe is. A nagy növekedés révén megszűnt a munkanélküliség, sőt, jelentős számú külföldi vendégmunkás is érkezett. Tartós ellenzéki szerepe ellenére az SPD konstruktív magatartást tanúsított. A társadalmi változások tanulságát levonva a párt 1959-ben szakított a marxizmussal: a godesbergi program elfogadta a magántulajdont, és az SPD munkaspártiból néppárti jellegűvé alakulását.

A gazdasági csoda jelképe, a „VW Bogár” gyártása – Ludwig Erhard gazdasági miniszter és későbbi kancellár „Jólétet mindenkinek” c. kötetével

A hatvanas években megszűnt az addigi belpolitikai stabilitás. Előbb az FDP miniszterei mondtak le a Der Spiegel hazaárulással vádolt szerkesztőinek letartóztatása miatt, ami a CSU által delegált védelmi miniszter bukását és közvetetten Adenauer egy évvel későbbi távozását is eredményezte. Az új kancellár, Erhard (1963–66) kisebb recesszió mellett a neonácik mozgalmával is kénytelen volt szembenézni. Igazán csak ekkor indult el a náci múlttal való szembenézés (például a Frankfurtban zajló Auschwitz-per, a haláltábor őreinek elítélése révén). Ezzel egyidejűleg jobboldali radikális, neonáci mozgalmak is létrejöttek. Egy újabb választási győzelem ellenére a koalícióban továbbra is viták voltak. Erhard képtelen volt úrrá lenni e problémákon és 1966-ban ő is lemondott. Utódja, Kurt Georg Kiesinger (CDU) fel is bontotta a koalíciót, s új választás megtartása nélkül az addig ellenzéki SPD-vel közösen alakított új kormányt. Megalakult a nagykoalíció, amely szintén csak három évig maradt hivatalban. A gazdasági és pénzügyi stabilizáció érdekében több törvény született. 1968 tavaszán az NSZK-t is elérték az újbalsoldali és ifjúsági tüntetőmozgalmak, amelyek hevesen bírálták a fogyasztói társadalmat, felléptek az iskolai, családi, társadalmi tekintélytisztelet ellen. Utcai blokádokat és tiltakozó akciókat szerveztek; legradikálisabb elemeik később terrorista-csoportokhoz csatlakoztak. Újjáalakult az 1956-ban betiltott kommunista párt, de a szélsőjobboldal is erősödött. Részből emiatt a kormány egy esetleges szükségállapot esetére is felkészült – törvényi felhatalmazással akár a demokratikus jogokat is korlátozhatta. Évekig tartó vita után a népirtás büntetést is elévülhetetlennek minősítették.

A szükségállapot törvénykiegészítés vitája a Bundestagban, 1968. május 15–16.

Nem igaz, hogy ez a javaslat diktatúrát készít elő. Az előterjesztett javaslat parlamenti és államjogi szempontból is megfelel azoknak a feltétlenül szükséges biztonsági előkészületeknek, amelyek már az egész világon jellemzők. [...] Nem igaz, hogy a javaslattal az állampolgárok jogai veszélybe kerülnek. Ez a tervezet egyáltalán nem érinti a vélemény-, sajtó-, egyesületi és gyülekezési szabadságot. [...] Ez a törvény feltétlenül szükséges ahhoz, hogy a szövetségesek felügyeleti rendszerét megszüntessük, amelynek alapján a három nagyhatalom országunkban még ma is szabadon rendelkezhet a legfelsőbb államhatalommal. Ez a törvény feltétlenül szükséges ahhoz, hogy a lakosság és a fegyveres erők létfontosságú ellátását, illetve a lakosság védelmét veszélyhelyzetben biztosíthassuk, már amennyire ez [...] egyáltalán lehetséges. Ez a törvény feltétlenül szükséges ahhoz, hogy a szövetség és más országok közötti összefogásnak jogi keretet adjon természeti katasztrófák és súlyos balesetek esetére.

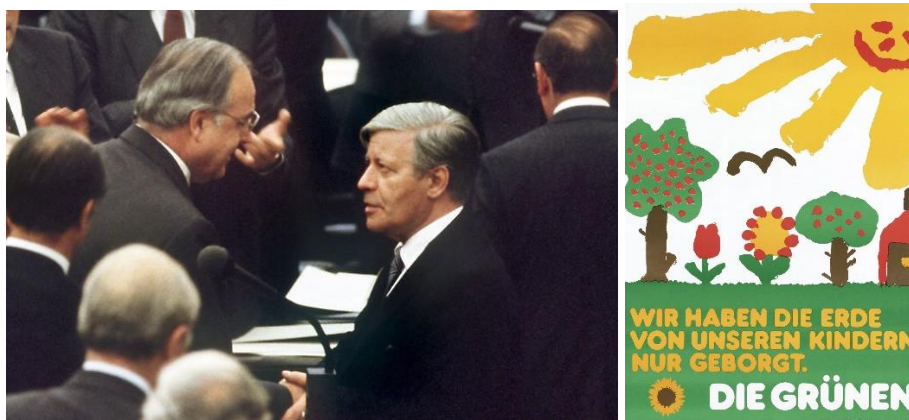
1969 őszén a választásokat ugyan még mindig a CDU/CSU nyerte, de az SPD és az FDP mandátumainak száma együttesen több volt, így ők alakítottak kormányt, alig néhány mandátumnyi többséggel. A kancellári posztra (1930 óta először) egy szociáldemokrata került, Willy Brandt személyében. Bár külpolitikai lépéseiről (Ostpolitik) ismert, a „több demokrácia” jelszóval fellépő kormány jelentős belső reformokat is végrehajtott. Új, hosszú távú oktatási tervet fogadtak el. Az oktatásra és a kutatásra fordított összegek mellett a szociális és egészségügyi kiadások is jelentősen növekedtek. Tovább nőtték a munkavállalói jogok és javították a női esélyegyenlőséget (a politikai életben, válási jog terén stb.). A fogyasztóvédelem és a környezetvédelem terén is megtették az első lépéseket. 1972-ben a szűk parlamenti többség miatt első ízben előrehozott választást tartottak, amit az SPD megnyert (bár az ellenzék folyamatosan támadta külpolitikáját). Az 1973-as olajsokk súlyosan érintette az NSZK-t is, ahol korlátozni kellett az autóforgalmat is. Ezután robbant ki az az ügy, aminek során kiderült, hogy a kancellár titkára a keletnémet Stasi ügynöke. Brandt 1974-ben lemondott.

Willy Brandt és titkára, a Stasi-ügynök – A Vörös Hadsereg Frakció vezetői

Párttársa, Helmut Schmidt követte a kancellári poszton. Belpolitikájában is a folyamatos ságra törekedett, de az 1973 utáni gazdasági válsággal nehezen tudott megbirkózni (lassuló növekedés, jelentős munkanélküliség). További súlyos problémát keltett a szélsőbaloldali terrorizmus. A Vörös Hadsereg Frakció (RAF) nevű szervezet és más csoportok erőszakja 1977-ben tetőzött. Emberrablás, gyilkosság, bombamerényletek egyaránt beletartoztak esz-köztárukba. Emellett azonban erőszakmentes társadalmi mozgalmak is alakultak, amelyek tiltakoztak a kormány atomerőmű-építési programja ellen, vagy polgárjogi, női emancipációs követeléseket fogalmaztak meg. Ezek közül a környezetvédő mozgalmak erősödtek meg leg-jobban, céljaik elérése érdekében Zöldek néven politikai pártot is létrehozva. Schmidt koalíci-ója megnyerte az 1980-as választást, ám az FDP neoliberális jellegű jobbratolódása egyre

több súrlódást okozott. Végül 1982-ben az FDP konstruktív bizalmatlansági eljárással megbuktatta a kancellárt, s ismét a CDU/CSU szövetséggel alakított koalíciót. (Az FDP, bár csak a harmadik politikai erő volt, az 1949-től 1998-ig tartó 49 évből 42 éven át kormányon volt.)

*Hatalomváltás, 1982: Helmut Kohl és elődje, Helmut Schmidt –
A Zöldek választási plakátja, 1983 („A Földet csak kölcsönkaptuk a gyermekeinktől”)*

Helmut Kohl (CDU) kormánya 1983-ban előrehozott választással erősítette meg legitimitását. Elsőként kerültek be a Bundestagba a Zöldek. Sikerüket négy évvel később megismételték, így az addigi hárompárti parlament tartósan négy szereplőssé vált. A Kohl-kormány takarékoskodással és adócsökkentéssel próbálta ösztönözni a gyengélkedő gazdaságot, de a munkanélküliség 9%-ra nőtt; a vendégmunkásokat ezért igyekeztek rávenni a hazatérésre. Válságba került a jóléti állam is a növekvő kiadások miatt. A második világháború végének 40. évfordulója ismét a nácizmussal való szembenézésre készítette a társadalmat. Ekkor zajlott le a Historikerstreit is. Az évtized végén jelentős visszaélésekre, korrupciós ügyekre derült fény, ami politikai botrányokat és a kormány pozíciójának megrendülését okozta. A német egyesítés viszont új lendületet adott Kohl kancellárnak, annak ellenére, hogy az NDK reintegrálása és gazdasági felemelése a nyugati színvonalra súlyos gazdasági nehézségeket és társadalmi ellentéteket is okozott. 1990-ben össznémet választásokat is tartottak, amit a CDU/CSU nyert meg. Ez volt az egyetlen alkalom, amikor az 5%-os parlamenti küszöböt a két egykori országrész egyikének területén kellett csak elérni, így a keleti állampárt utódja is bejutott a Bundestagba (míg a Zöldek átmenetileg kiestek onnan).

Többet akarok tudni

Fullbrook, Mary: *Németország története*. Budapest: Maecenas, 1993. 203–243.
Görtemaker, Manfred: *A Német Szövetségi Köztársaság története*. Budapest: Korona, 2003.
Winkler, Heinrich August: *Németország története a modern korban*. Budapest: Osiris, 2005. II. kötet, 113–546.
Németh István: *A Német Szövetségi Köztársaság 1949–2009. Összegzés és dokumentumok*. Budapest: L'Harmattan, 2010.

Ellenőrző kérdések

Nyissa meg az alábbi fájlt és válaszoljon a feltett kérdésekre!
nszk.htm

Ha nem érte el a 75%-ot, nézze át újra a lecke szövegét és ismételje meg a tesztet!

Feladat a kiválósághoz

Keressen statisztikai adatokat a nyugat-európai országok éves gazdasági növekedéséről! Hasonlítsa össze az egyes országokat és időszakokat és elemezze az adatokat!

5. Ausztria a 20. század második felében

Ausztria 1945 utáni történetének talán kisebb az egyetemes történeti jelentősége, mint a két háború közöttinek, de hazánk egyedüli nyugati rendszerű szomszédos országaként érdemes vele megismerkednünk. Ausztria esete azért is tanulságos, mert **négyhatalmi megszállása el-
lenére nem jutott Németország sorsára**, hanem egységes állam maradt, de semlegessé vált.

Egyezmény Ausztria megszállási övezeteiről és Bécs város igazgatásáról, 1945. július 9.

1. Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság, az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége kormányai, valamint a Francia Köztársaság ideiglenes kormánya megállapodtak, hogy Ausztria területét, az 1937. december 31-én fennállott határai szerint, az Egyesült Királyság, az Amerikai Egyesült Államok, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és a Francia Köztársaság fegyveres erői szállják meg.

Ausztriát a megszállás céljából az alábbiak szerint négy övezetre osztják fel, amelyekből egyet-egyet juttatnak a négy hatalomnak, továbbá Bécs külön térségére, amelyet a négy hatalom fegyveres erői együttesen szállnak meg.

[...] Alsó-Ausztria tartományt Bécs város kivételével, Felső-Ausztriának a Duna bal partján fekvő részét, valamint Burgenland tartományt [...] a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének fegyveres erői szállják meg. [...] Salzburg tartományt és Felső-Ausztriának a Duna jobb partján fekvő részét az Egyesült Államok fegyveres erői szállják meg. [...] Tirol és Vorarlberg tartományokat a Francia Köztársaság fegyveres erői szállják meg. [...] Karintia tartományt, ideértve Kelet-Tirolt és Stájerország tartományt [...] az Egyesült Királyság fegyveres erői szállják meg.

Ausztria elválasztása Németországtól még csak vita tárgyát sem képezte 1945-ben. Az ország önállóvá vált, de nem függetlenné. Területe négy megszállási zónára oszlott, s hasonló volt a helyzet Bécs esetében is. **Első kormánya** – melynek élén az 1918 utáni első kancellár, **Karl Renner** állt – eredetileg **a szovjet szektorban** jött létre. Ebben jelentős volt a kommunisták befolyása, a belügyi tárca is a kezükben volt. **1945 őszén** azonban e kormány **szövetségi kormánnyá alakult**, elhárult az a veszély, hogy a nyugati szektorokban ellenkormány(ok) alakuljanak. Ennek következtében egész Ausztriában a **megszálló hatóságok beavatkozásától független választást** tartottak. A volt nácik nem szavazhattak. Két jelentős párt jött létre, az **Osztrák Néppárt (ÖVP)** és az **Osztrák Szocialista Párt (SPÖ)**, de néhány mandátumot a kommunisták is elnyertek. **Ellenzék nélküli hárompárti nagykoalíció** alakult a néppárti **Leopold Figl** (**1945–53**) vezetésével, de a kommunisták elvesztették a belügyi tárcát. Így az ország megmenekült a „népi demokratikus” rendszer kialakulásától. Rennert a parlament köztársasági elnökké választotta, e posztot haláláig, **1950-ig** töltötte be (ezt követően az elnököket a nép választotta meg). **1946-ban államosították a nehézipar** jelentős részét (ezek zömének náci tulajdonosa volt, aki elmenekült az országból). Ausztria részesült a **Marshall-tervből**, ami jelentősen megkönnyítette gazdasági újjáépítését és szintén szilárdan **a nyugati világhoz kötötte** az országot. **1947-ben** a kommunisták ki is váltak a kormányból (1959-ben már a törvényhozásba sem kerültek be). Nehéz feladat volt a **nácitlanítás**; az NSDAP tagjait „kevésbé kompromittált” és kompromittált csoportokra próbálták osztani. Ettől elválasztva kezelték a tényleges háborús bűnösök ügyeit, ám ezekben is születtek túl kemény és túl enyhe ítéletek.

Ausztriával nem kötöttek békét, mert a háború kezdetén már nem volt önálló állam (és csatlós sem). Mégis felmerült Dél-Tirol visszacsatolásának reménye, illetve Dél-Karintia elvesztésének réme is. Végül **a háború előtti határok sehol nem változtak** meg. Olaszország nyelvi jogokat, területi törvényhozást (autonómiát) ígért a tirolai német lakosságnak, de ennek megvalósulása évtizedeket vett igénybe. Ausztria azóta is **ellenőrző déltirolai németek jogainak betartását** (**védhatalmi** státusza van). Komoly feladatot jelentett a Keletről, főleg Csehszlovákiából kitelepített németek befogadása (bár Ausztriába „alig” 400 ezren érkeztek). **1955-ben** végül békeszerződés helyett aláírták az **osztrák államszerződést**. **A négyhatalmi megszállás véget ért**, a szovjet csapatok is kivonultak. Cserébe Ausztria **örök semlegességet** vállalt, az

Anschluss és a Habsburgok visszatérését az ország élére pedig ismét megtiltották. (Eddigre Ausztria valamiféle formálódó **osztrák nemzeti identitással** rendelkezett.) A semlegesség szigorú értelmezése miatt Ausztria nem csatlakozott a Közös Piachoz sem, hanem Svájcot követve csak az EFTA tagállama lett. (1995-ben aztán belépett az EU-ba.)

Az aláírt államszerződés bemutatása, 1955 – Szabadságharc vagy terrorizmus? Felrobbantott távvezeték Dél-Tirolban, 1961

Szövetségi alkotmánytörvény Ausztria örök semlegességéről, 1955. október 26.

A Nemzeti Tanács elhatározta:

I. cikk. (1) A külfölddel szemben való függetlenségének, valamint területe sérthetetlenségének tartós megőrzése céljából Ausztria szabad elhatározásából kinyilvánítja örökké tartó semlegességét. Ausztria ezt minden rendelkezésére álló eszközzel fenn fogja tartani és meg fogja védelmezni.

(2) Ausztria e cél biztosítása érdekében a jövőben semmiféle katonai szövetséghez sem csatlakozik és nem engedi meg, hogy területén idegen államok katonai támaszpontokat állítsanak fel.

II. cikk. Ezt a szövetségi alkotmánytörvényt a szövetségi kormány hajtja végre.

A két háború közötti **politikai harcok nem újultak ki** az országban, részben a tartósan fennálló nagykoalíció léte, részben pedig a munkaadók és a munkavállalók közötti érdekegyeztető mechanizmusok példászerű rendszere miatt, ami **Julius Raab** kormánya (1953–61) idején alakult ki. Ausztria kivívta a világ elismerését azzal is, hogy az 1956-os magyar és az 1968-as csehszlovák menekülthullámot mintaszerűen tudta kezelni. Végképp **megszilárdult a parlamentarizmus** rendszere is. A két nagy párt mindegyike többnyire 40% feletti arányt ért el a választásokon. 1966-ig a Néppárt adta a kancellárt, a szocialisták pedig az alkancellárt. 1949-ben egy új párt is alakult és bejutott a **Nemzeti Tanács** néven működő parlamentbe is. Neve később **Oszttrák Szabadságpárt** lett, de nem tudott komoly választói tömeget maga mögé állítani. Komolyabb belpolitikai vitát csak az államosított nehézipar reprivatizációja, illetve **Habsburg Ottó** (az utolsó császár fia) **letelepedési kérelme** okozott (előzőleg trónigényéről természetesen lemondott). A legnagyobb parlamenti erő képviselő Néppárt ezt engedélyezte volna, de a kisebb koalíciós erőként működő SPÖ és az ellenzéki Szabadságpárt leszavazta a javaslatot. Néhány évvel később bírósági döntés után mégis hazatérhetett az országba.

Ugyanebben az évben, 1966-ban **első ízben szerzett abszolút többséget a Néppárt** a Nemzeti Tanácsban, így egypárti kormány alakult. Négy évvel később viszont elsőként szereztek **több mandátumot a szocialisták**. Ezúttal is egypárti, de kisebbségi kormány alakult, élén **Bruno Kreisky**vel (kancellár 1970–83 között). A kabinetet a Szabadságpárt kívülről támogatta, cserébe a kormány **választójogi reformot** fogadott el, ami a kisebb pártok érdekében növelte a parlamenti mandátumok elosztásának arányosságát. Az új rendszert 1971-ben élesben is kipróbálták, s Kreisky pártja ekkor abszolút többséget szerzett. Első alkalommal érte el valamilyen párt a szavazatok 50%-át.

A zsidó származású Kreisky nyilatkozata arról, hogy négy minisztere a náci párt tagja volt, 1970

Sokan, mindenekelőtt külföldön, még ma sem értik, miért nem lehetett egyszerűen megfékezni a német és osztrák náciakat. De megismétlem: bízunk kellett abban, hogy az emberek, akik okosabbá váltak a tapasztalataik révén, megtalálják a demokráciához vezető utat. Senkinek sem lehet megsemmisíteni az anyagi egzisztenciáját, mert akár opportunizmusból, akár meggyőződésből a náciizmus mellett döntött [...] Alapjában mindig tartottam magam ahhoz a marxi alapelvhez, hogy a társadalmi lét határozza meg a tudatot. A hosszú időn át a társadalomból kiteszított munkanélkülinek így módon más a társadalmi tudata, mint azoknak, akik biztos munkahellyel rendelkeznek.

A szocialisták átfogó reformokba kezdtek. Növelték a munkavállalók jogait és szociális juttatásait (többek között fizetett szabadságot is biztosítva). Szintén nőtt a hallgatók részvételi joga az egyetemi önkormányzatban. Családon belül is egyenjogúsították a nőket. A szlovén kisebbség által lakott területen kétnyelvű helységnevtáblákat helyeztek ki, bár eleinte a szovisztták ezeket megrongálták vagy eltávolították. Az ipar állami szektorában sikerült javítani a termelékenységet, s ennek révén a gazdaság gyorsan növekedett és Ausztria a világ legfejlettebb országai közé emelkedett. Ebben szerepet játszott a külföldi (főleg nyugatnémet) tőke beáramlása is. A hetvenes években jelentős költséggel felépült az első osztrák atomerőmű, de egy 1978-as népszavazás eredményeként soha nem lépett működésbe. Kreisky a következő két választáson még növelni is tudta pártja mandátumainak számát, sőt az ezt követő 1983-as választásokon is győzni tudott, de 12 éve meglévő abszolút többségét elvesztette. Kreisky lemondott, de az SPÖ ezután is kormányon maradt a Szabadságpárt koalícióba való bevonásával. A harmadik erő képviselő párt elsőként került kormányra.

Az épülő zwentendorfi atomerőmű és az ellene tüntető tömeg a hetvenes években

1986 egy újabb turbulens év volt az osztrák belpolitikában. Ekkor választották köztársasági elnökké a pártonkívüli Kurt Waldheimet, az ENSZ korábbi főtitkárát. A választási kampány során azonban dokumentumok kerültek elő róla, melyek szerint eltitkolta múltjának egyes részeit, konkrétan azt, hogy náci tisztként tevékenykedett a megszállt Balkánon. A vádak szerint tömeggyilkosságokban is részt vett, ám ezt ő tagadta. A botrány ellenére megválasztották államfővé, ami ellen tiltakozásul lemondott a kancellár, az elnök pedig a világ számos országában nem szívesen látott vendéggé vált. Ráadásul a Szabadságpárt élére egy szélsőjobboldali nézeteket valló politikus került, s ekkor a szocialisták felbontották a koalíciót. Az előrehozott választásokat kis különbséggel az SPÖ nyerte, s ekkor helyreállt az 1966-ig működő nagykoalíciós kormányzás. (Így adódott, hogy az osztrák kancellár 1945 végétől 1970-ig mindig néppárti, ezt követően pedig három évtizeden át szocialista politikus volt.) A Szabadságpárt jelentősen növelte voksai és mandátumai számát is, továbbá negyedik pártként a zöldek is bekeverültek a Nemzeti Tanácsba. Megerősödésükhöz hozzájárult korábbi atomerőmű-ellenes fellépésük, valamint az 1986 tavaszi csernobili szovjet atomerőmű-baleset.

Waldheim választási plakátja, 1986 – Waldheim ellen tüntető tömeg: „Waldheim úr, teljesítse kötelességét! Mondjon le!” Az elnök korábban azt nyilatkozta: „Semmi mást nem tettem a háborúban, mint több százezer osztrák, vagyis teljesítettem katonai kötelességeimet”.

Többet akarok tudni

Zöllner, Erich: *Ausztria története*. Budapest: Osiris – 2000, 1998. 398–433.

Vocelka, Karl: *Ausztria története*. Budapest: Corvina, 2006. 127–139.

Németh István – Fiziker Róbert (szerk.): *Ausztria a 20. században: az „életképtelen” államtól a „boldogok szigetéig”*. Tanulmányok. Budapest: L'Harmattan, 2011. 291–374.

Ellenőrző kérdések

Nyissa meg az alábbi fájlt és válaszoljon a feltett kérdésekre!

osztrak2.htm

Ha nem érte el a 75%-ot, nézze át újra a lecke szövegét és ismételje meg a tesztet!

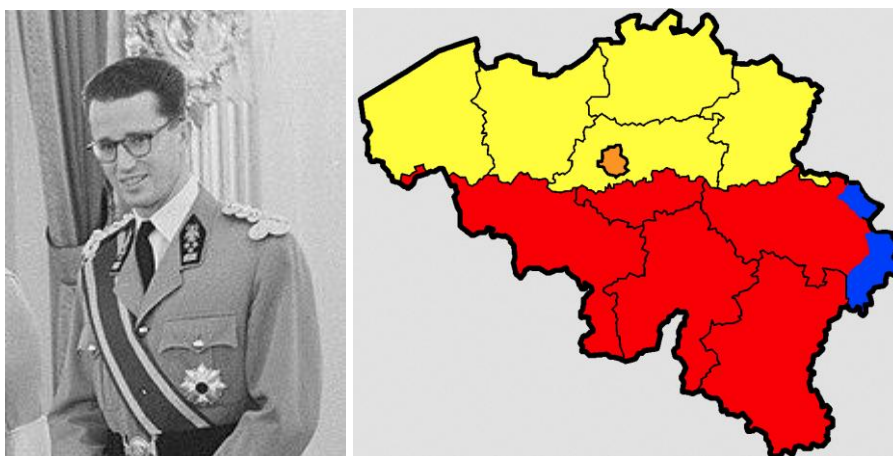
Feladat a kiválósághoz

Keressen adatokat, internetes és nyomtatott szakirodalmat a náci múlttal való szembenézés témájához (Németországgal és Ausztriával kapcsolatban egyaránt). Milyen különbségek mutatkoznak a háborús bűnösök felelősségre vonása, a közéletből való kizárás és a múltfeltárás folyamatában?

6. Kisebb nyugat- és észak-európai államok

Belgium nyelvileg megosztott ország, ahol hollandul beszélő flamandok és francia nyelvű vallonok élnek. A flamandok száma másfélszerese a vallonokénak, ennek ellenére Belgium hosszú időn át „**vallon uralom**” alatt állt. A két nép viszonya fokozatosan elmérgesedett. Ennek első eleme a „királykérdés”, azaz **a németekkel együttműködő III. Lipót király hazatérésének ügye** volt. **1950**-ben népszavazáson a lakosság 58%-a hozzájárult a király hazatéréséhez, ám Vallónia lakóinak 58%-a ellene szavazott, míg a Flandriában 72%-a mellette. Vallóniában országos sztrájk robbant ki, ami részben Flandriára is áttért. Lipót, belátva személyének megosztó jellegét, **1951**-ben **lemondott a trónról fia, I. Balduin javára**.

A flamand mozgalom a hatvanas években lángolt fel. **1970**-ben alkotmányreform révén **regionalizálták** az országot: **flamand, vallon és kétnyelvű brüsszeli régió** alakult, miközben elismerték a német közösség nyelvi jogait is. További alkotmánymódosítások révén **1993**-ra az ország föderális alapon alakult át. A **föderalizációs** folyamat gazdasági háttere, hogy a hagyományos, szénre alapuló **vallóniai ipar az ötvenes években válságba került**, ugyanakkor Flandria kikötőinek ipara és az ottani **tercier szektor** gyorsan növekedett, s átvette a vezető szerepet a belga gazdaságon belül. **1960–61** telén Vallóniát általános sztrájkok rázták meg.

Balduin belga király (uralkodott 1951–93) – Belgium régiói: Flandria (sárga), Vallónia (piros és kék; utóbbi a német nyelvű közösség) és a kétnyelvű brüsszeli régió (narancs)

A politikai erőviszonyok nem változtak jelentősen a nők választójogának bevezetésével (**1948**). Három jelentős erő uralta felváltva az országot, **a liberálisok, a katolikusok és a szocialisták**. Jelentős politikai harc bontakozott viszont ki az iskolák körül az ötvenes években a keresztényszocialisták, illetve a liberálisok között. **Nyolc évi iskolaháború** után a felek végül megegyezéssel békét kötöttek. **1968** után a három nagy párt dominanciája megszűnt, amikor feltűntek a **nacionalista flamand és vallon pártok**. Ennek hatására az addigi három nagy párt nemzeti alapon fokozatosan ketté is vált.

Belgium kulcsszerepet játszott a **NATO**-ban és az **európai integrációs** folyamatban. A negyvenes évek miniszterelnöke, a szocialista **Paul-Henri Spaak** az Európai Unió egyik alapító atyja volt. Belgium legnagyobb külpolitikai megrázkódtatása **Belga-Kongó elszakadása** volt. **1960**-ban a függetlenség túl gyors megadása destabilizálta az afrikai országot, ahol polgárháború is kirobbant.

Hollandia nyelvileg homogén, ugyanakkor a katolikus Belgiummal szemben vallásilag megosztott: **protestáns többsége mellett a lakosság harmada katolikus** volt (korszakunkban a protestánsok többsége fokozatosan ateistává vált). Eredetileg ez a vallási törésvonal alakította ki a holland pártrendszert, de a **két nagy felekezet pártjai** a hetvenes években **összeolvadtak**. Ugyanakkor a szocialista jellegű Munkáspárt és a liberálisok is jelentős erőt képviseltek már az ötvenes években is.

Paul-Henri Spaak és Gaston Eyskens belga, Willem Drees és Ruud Lubbers holland miniszterelnökök

Flandriához hasonlóan **Hollandia is sokat profitált a Marshall-tervből**. Az importált kőolajra és a hazai földgázra jelentős petrokémiai ipar települt, miközben a rotterdami kikötő a kontinens egyik legforgalmasabbikává vált. A hagyományosan fejlett mezőgazdaság jelentős exportot produkál. A gyors fellendülést az **olajválság** után válság, az infláció és a munkanélküliség növekedése követte. A szocialista **Willem Drees** kormánya idején az ötvenes években **kiépült a jóléti állam** számos intézménye, amit államosítások és gazdasági tervezés is kísért. **1958** után bő évtizeden át a **Katolikus Néppárt** kormányzott, amely keresztény pártszövetségként a hetvenes évek végétől **1994**-ig visszatért az ország élére, 12 éven át **Ruud Lubbers** vezetése alatt. Neki sikerült ismét dinamizálni a gazdaságot, miközben a társadalmi béke és párbeszéd is fennmaradt.

Hollandia számára is megrázkódtatást jelentett gyarmatainak függetlenedése, elsősorban **Indonézia** esetében, amely **1945**-ben jelentette be **elszakadását**, amit Hollandia **1949**-ben ismert el fegyveres harcokat követően. **1954**-ben az utolsó kapocs is megszűnt a volt gyarmathoz, ami a jelentős hazavándorlást is generált. Indonéziából és más Európán kívüli területekről **jelentős bevándorlás** is megindult az országba. Hollandia szintén a NATO és a Közös Piac alapító tagállama.

Svájc – annak ellenére, hogy régi demokráciának számít – **Európában utolsóként**, **1971**-ben adta meg a nőknek a választójogot. A pártrendszer, sőt az egyes pártok bázisa ezt követően is stabil maradt: négy nagy pártját a liberálisok, a katolikusok, a néppártiak és a szociáldemokraták adták. Előbbi három többnyire polgári blokkba tömörült, de általában együttműködtek a baloldallal is. A Néppártra a szavazók kb. 10%-a voksolt, a többiek 20% körüli eredményeket értek el. A svájci politikai élet ún. **konszenzusedemokrácia**, amelynek fontos részét képezik a rendszeresen megtartott **népszavazások** (helyi, **kantonális** és szövetségi szinten is). Az **1848** óta hatályos alkotmány szerint minden naptári évben új köztársasági elnök áll az ország élén, aki egyúttal a kormány (**Szövetségi Tanács**) vezetője is. **Svájc igénybe vette a Marshall-tervet**, de nem lépett be az EGK-ba és **semlegessége** révén a NATO-ba sem. Az ENSZ-hez is csak **2002**-ben csatlakozott. Bankszektora és fejlett ipara révén a világ egyik leggazdagabb állama.

Az Északi Tanács megalapítása, 1958. január 1.

1. cikk. Az Északi Tanács a dán, a finn, az izlandi, a norvég, a svéd parlament és ezen országok kormánya-
inak együttműködési szerve [...]
2. cikk. [...] Az egyes országok által meghatározott időszakra és módon, a dán, a finn, a norvég és a svéd
parlament egyenként 16 tanácstagot választ saját soraiból a szükséges számú képviselők mellett és az izlandi
parlament saját soraiból 5 tanácstagot a szükséges számú képviselők mellett. Az országok választott tagjai
között valamennyi politikai irányzatnak képviseltetnie kell magát. [...]
4. cikk. A Tanács évente egyszer ülésezik az általa meghatározott időpontban (rendes ülés). Ezen kívül ak-
kor ülésezik, ha ezt maga elhatározta, vagy legalább két kormány vagy 25 választott tagja ezt kéri (kérve-
nyezési ülés). A rendes ülésre [...] a részt vevő országok valamelyikének fővárosában kerül sor. [...]
10. cikk. A Tanács megvitatja az országok közös érdeklődésére számot tartó kérdéseit és ajánlásokat fogal-
maz meg a kormányok számára. Az ajánlásokhoz mellékelni kell az egyes tagok szavazatait.

A skandináv országok közös sajátossága a szociáldemokrácia hosszú kormányzása, amelynek révén jelentős újraelosztás és a szociális juttatások magas szintje jellemzi őket. Gazdaságilag és demokratikus intézményeik stabil működése terén is felzárkóztak a nyugati parlamentaris demokráciákhoz. Dánia, Norvégia és Svédország alkotmányos monarchia, Izland és Finnország viszont köztársasági államformájú. A parlamentarizmus megerősítését több helyen is új alkotmány is rögzítette (Dánia 1953, Svédország 1974). Skandináv, pontosabban 19. századi svéd eredetű az ombudsman (állampolgári jogok országgyűlési biztosa) intézménye, ami Dániában is fontos szerepet játszott. A dán pártrendszer 1973-ban jelentősen átalakult, de az új pártok ellenére is 1982-ig csaknem folyamatosan a szociáldemokraták adták a miniszterelnököt (ám ekkor egy évtizedes jobbközép kormányzás kezdődött). Norvégia legjelentősebb belpolitikai vihara az Európai Közösségekhez való csatlakozásról szóló vita volt. Végül 1972-ben népszavazás utasította el a belépést (az ország máig nem lépett be az EU-ba). A norvég konzervatívok is 1981-ig vártak a kormányra kerülésre. A svéd szociáldemokrata Tage Erlander még skandináv viszonylatban is hosszú időn át volt kormányfő (1946–69). Nevéhez kapcsolódik a „nagy reformkorszak”, az ún. svéd modell megvalósítása (piacgazdaság és jelentős állami újraelosztás, átfogó szociális reformok, gyors modernizációval és növekedéssel). Pártelnöki és kormányfői posztját Olof Palme örökölte (1969–76, 1982–86). Két miniszterelnöksége között a Centrum és a liberálisok kormányozták az országot. Svédországot mélyen meg rázta, hogy Palme 1986-ban merénylet áldozata lett. Az elkövető személye és tetteinek célja homályban maradt. Finnország belpolitikai élete a többi skandináv államénál is erősebben balratolódott, főleg a háború előtti helyzethez képest. A kommunisták 1948-ig, illetve 1966 után is kormányzati szerepet kaptak. Ennek ellenére Finnország piacgazdaság és liberális demokrácia maradt. Sajátossága, hogy a kilencvenes évekig az ország félelnöki rendszerű volt, így a köztársasági elnökök szerepe felülmúlta a miniszterelnökét. A kor legfontosabb politikusa az agrár- (később centrum-) párti Urho Kekkonen volt, aki 1956–82 közt volt köztársasági elnök, és néha még autoriter vonásokat is felmutató, erős kezű államfő volt.

Tage Erlander és Olof Palme svéd kormányfő; Urho Kekkonen finn államfő

Dánia, Norvégia és Izland a NATO tagjai lettek, viszont Svédország semleges maradt, Finnország pedig azzá vált 1945 után. A finn külpolitika legfontosabb eleme a Szovjetunióhoz fűződő speciális viszony. Helsinki háborús vesztesként is el tudta kerülni a szovjet megszállást, de barátsági szerződést kötött keleti szomszédjával, valamint elutasította a Marshall-segélyt is. A szovjetek 1956-ig katonai támaszpontot is fenntartottak az országban. A „finlandizálás” általános politológiai fogalommá vált (olyan külpolitikai alávétést jelent, amely viszont nem eredményez beavatkozást a belügyekbe). A Kelet és Nyugat közötti semleges státusz eredményezte azt is, hogy az 1975-ben rendezett Európai Biztonság és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ) helyszíne Helsinki lett.

Többet akarok tudni

Karsai László: *Flamandok és vallonok*. Budapest: Kossuth, 1986. 84–184.

Gombos József: *A finn „második köztársaság” politikatörténete 1944–2000*. Szeged: JGYF Kiadó, 2001.

Hilson, Mary: *The Nordic model: Scandinavia since 1945*. London: Reaktion Books, 2010.

Ellenőrző kérdések

Nyissa meg az alábbi fájlt és válaszoljon a feltett kérdésekre!

nyeu-egyeb.htm

Ha nem érte el a 75%-ot, nézze át újra a lecke szövegét és ismételje meg a tesztet!

Feladat a kiválósághoz

Válassza ki az egyik itt tárgyalt országot és írja meg 2-3 oldalban az 1945 utáni történelmét! Gyűjtse össze az államfőit és kormányfőit, a fontosabb pártokat, a választások időpontját és eredményét is.

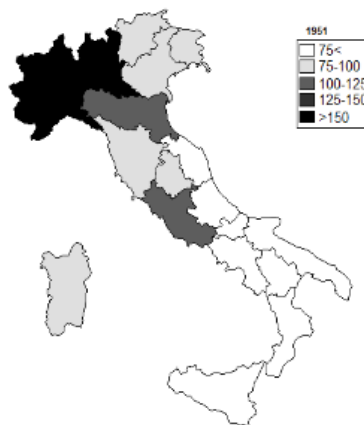
7. Olaszország 1945 után

Olaszország háború utáni története alapvetően tér el a másik vesztes nagyhatalom, Németország sorsától. Egész Itália a nyugati világhoz tartozott, 1947-ben békét is kötöttek vele, így reintegrálódása jóval könnyebb volt. Az NSZK-tól is eltérő módon keresett megoldást arra is, hogy a diktatúra visszatérését meggátolja: az olasz módszer a „pártok demokráciája”, vagyis törvényhozás túlsúlya volt a végrehajtás felett, holott ez ingatag kormányokat eredményezett.

Az egypárti fasiszta diktatúra bukása után az addigi illegális ellenzéki erők gyorsan valódi tömegpártokká alakultak. Franciaországhoz hasonlóan három nagy párt emelkedett ki: a Kereszténydemokrácia (DC), az Olasz Kommunista Párt (OKP, olaszul PCI) és a szocialisták. Előbbi kettő teljesen megújult korábbi elődjéhez képest és tömegpárttá alakult. A három párt koalíciója (kisebb erőkkel kiegészülve) 1947-ig állt fenn, akkor az OKP ellenzékibe szorult. 1946-ban népszavazás döntött a királyság megszűnéséről (bár a déli országrész a monarchia fennmaradását preferálta). Az olasz köztársaság első választását a DC nyerte. A kormány élén hosszú éveken át Alcide de Gasperi állt (1945–53). 1947 végén fogadták el az ország új, demokratikus alkotmányát. Ez a kormány és a köztársasági elnök jogait is szűkre szabta, a parlament szerepét viszont megnövelte. Arányos választási rendszer jött létre, amelynek révén sok kis párt is be tudott jutni a parlamentbe. 1948-ban a DC a voksok 48,5%-át szerezte meg, vele szemben a kommunista–szocialista blokk 31%-ot kapott. A következő négy évtizeden át is a DC dominálta az olasz politikai életet, a nyolcvanas évek elejéig 40% körüli szavazattal (de ezután is 30% felettil). Minden választáson az OKP lett a második (23-34% közötti eredménnyel), a harmadik helyen 10-15%-os eredménnyel a szocialisták álltak. Ez azt is jelentette, hogy a kereszténydemokraták végig kormányon maradtak, de többnyire koalíciót kellett kötniük más pártokkal. 1981-ig minden kormányfő a DC tagja volt.

Alcide de Gasperi beszéde a DC első kongresszusán, 1946

Se kommunisták, se szocialisták nem vagyunk. Nincs rá okunk elhallgatni, hogy pártunkban földbirtokosok és gyárosok is vannak. Sőt jó, hogy vannak, különösen, ha képesek előrelátóan megérteni, mit is követel a jelen helyzet a földbirtokosoktól. Áldozatokat kell hozniuk, mert jelenlegi kiváltságaikat nem lehet megőrizni sem a földtulajdon, sem az ipar területén. Más arányokhoz, a földtulajdon más rendszeréhez kell eljutnunk, amely a társadalmi igazságosságon alapszik [...] a változás vagy ezen az úton, okosan, keresztényi együttműködéssel, evolúciós úton történik, vagy azt kockáztatjuk, hogy a megoldás erőszakos lesz [...] A Keresztény Demokrácia nyomást akar gyakorolni a soraiban levő és vele szimpatizáló földbirtokosokra, gyárosokra, hogy álljanak az élére ennek a reformmozgalomnak. Csakígy kerülhetjük el az erőszakos összeütközéseket, csak így érhetünk el egy új rendszerhez, mindenki szabadságához. Ha nem elég a józan ész, akkor törvényre, parancsra lesz szükség, természetesen a törvény biztosította kártérítéssel [...] Ugyanis ez a jelenlegi helyzet: Olaszországban kb. négy millió kisparaszt, kétmillió szerződéses földbérlő szegényparaszt, kétmillió felesbérlő, 1,8 millió mezőgazdasági munkás él!

Fiat 500, az olasz gazdasági csoda jelképe – Egy főre jutó GDP, 1951 (országos átlag = 100)

De Gasperi kormánya idején csaknem polgárháborús hangulat volt az országban. Az OKP vezére elleni sikertelen merénylet után véres összecsapások, tüntetések, földfoglaló akciók zajlottak le, súlyos rendőri erőszakkal (sortüzek). Ugyanakkor földreform, lakásépítési program és jelentős ipari beruházások, nagy gazdasági növekedés is jellemezte a korszakot. Ennek oka a Marshall-terv, a társadalmi átrétegződés és a jelentős beruházások voltak. Az ötvenes évek olasz gazdasági csodája évi átlag 7-8%-os növekedést jelentett. Szerepe volt ebben a gazdasági integrációnak is, amiben De Gasperi kulcsszerepet játszott. A szegénység ennek ellenére jelentős maradt, különösen az elmaradott déli területeken, amelynek fejlesztésére egyébként állami pénzalapot is létrehozta.

1953 után tíz éven át gyakori kormányváltások jellemezték az olasz politikát. De Gasperi halála a DC-ben, a hruscsovi desztalinizálás pedig a baloldalon okozott válságot. Még a szocialisták is csak 1956-ban, a magyar forradalom után szakítottak a szovjet irányzattal és tűzték ki célul a demokratikus szocializmust. A DC megújítása végül Aldo Morónak sikerült, aki balra nyitott: további államosításokat és állami szerepvállalást szorgalmazott, valamint bevonta a szocialistákat a kormányzásba. Moro 1963 végén alakított kormányában a szocialisták és a szociáldemokraták is helyet kaptak; ezután szociáldemokrata köztársasági elnököt választott meg a parlament. A kormány bázisának kiszélesítése révén Moro csaknem öt évig folyamatosan miniszterelnök maradt. Több nyugdíj- és egészségügyi reformot is keresztül tudott vinni. Sikertelenül leküzdenie egy kisebb gazdasági válságot, viszont romló közhangulat, növekvő bérkölvetelések nehezítették helyzetét. Moro az 1968-as választások után mondott le.

A városi lakosság növekedése lakás- és közlekedési gondokat is okozott. Jelentősen megnőtt az egyetemisták száma is. A túlszűfolt, rosszul felszerelt egyetemeken az oktatók száma is túl kicsi volt. Ennek ellenére jelentősen nőtt a tandíj. A diákok követelték politikai véleményük kinyilvánításának szabadságát is. 1967 őszén diáktüntetések indultak el Milánóban, amelyek 1968-ban az összes főiskolára áterjedtek. A hallgatók baloldali radikalizmusa utcai harcokba torkolt. A mozgalom azonban nem kapcsolódott össze sem az OKP-val, sem a szocialista párttal (inkább a maoizmus felé orientálódott). Emiatt politikailag elszigetelődött, s 1968 végére jelentősen csökkent a bázisa. Néhány radikális tagja viszont a későbbiekben a szélsőbalos terror-mozgalmakhoz csatlakozott. 1969 őszén viszont a vasmunkások sztrájkoltak és csaptak össze a rendőrséggel, s végül sikerült új kollektív szerződést kivívniuk. Ennek révén az alkalmazottak munkahelyi jogai jelentősen kibővültek.

Diáktüntetés, 1968 – Falfirkák egy elfoglalt milánói múzeum falán

1970-ben sikerült először továbbfejleszteni az alkotmányos rendszert. Egyrészt az egész országot regionalizálták, s a tartományi választásokon „vörös régiók” is létrejöttek. Másrészt bevezették a népszavazás intézményét (első alkalmazása 1974-ben volt, amikor a válás lehetőségének fennmaradására voksolt a többség; 1981-ben az abortusz kapcsán is ez történt). A DC jobboldala elégedetlen volt a Moro által létrehozott középbal kormányzással. 1972-ben

sikerült elérniük a parlament feloszlatását. Az előrehozott választás azonban nem módosított a politikai erővonalakon. Ennek ellenére a szocialisták egy évre ellenzékbe vonultak. 1973-ban az olajválság energiatakarékosági intézkedéseket váltott ki. Jelentősen nőtt az infláció, viszont a gazdasági szerkezetváltás sikere révén el tudták kerülni a recessziót.

Időközben az örök második OKP jelentős átalakuláson ment át. 1972-től Enrico Berlinguer lett a vezetője, aki függetlenítette pártját a Szovjetuniótól, elindítva az eurokommunizmus irányát (elfogadta az EK-, sőt a NATO-tagságot, illetve a liberális demokráciát). „Történelmi kompromisszumot” javasolt, amely egy nagykoalíció létrehozására tett ajánlat volt a DC-nek. 1976-ban az OKP népszerűsége csúcsára ért, 34%-os eredménye a választásokon megközelítette a DC-t. Moro, aki 1974–76 között újra miniszterelnök volt, fontolgatta is az ajánlat elfogadását, de erre halála miatt már nem kerülhetett sor.

Aldo Moro nyilatkozata 1978-ban

Abból a meggyőződésből indultam ki: nem jó, hogy az olasz demokrácia fenntartó pillére egyedül a pártom legyen. Harminc éve kormányozzuk az országot. Szükségállapotban kormányozzuk, mert soha nem volt reális lehetőség a cserére [a kormányzásban] az intézményi és nemzetközi rendszer felborulása nélkül [...] Tudom, pártomból sokaknak ez a szükségállapot alibi a lustaságra és a hatalom személyes használatára. Demokráciánk mindaddig sánta, amíg a szükségállapot fennmarad, amíg csak a kereszténydemokráciáé a kormányzati szerep. Oly módon kell tevékenykednünk, hogy a DC-nek legyenek reális kormányzási alternatívái. [...] És mi a DC „egoisztikus” érdeke, hogy ne legyen többé az olasz demokrácia lényegi tartópillére? Részemről világosan látok ebben. Ha így folytatjuk, ez a társadalom felbomlik, a politikailag meg nem oldott társadalmi feszültségek az anarchikus felkelés, a szétesés útjára visznek. És ha ez bekövetkezik, továbbra is egyedül fogunk kormányozni, de az ország felbomlását fogjuk kormányozni. És vele együtt elsüllyedünk. Íme, a DC „egoisztikus” érdeke. Jogomban áll, hogy megértessem magam, amikor megállapítom, elő akarjuk készíteni a DC reális alternatíváját.

A terrorizmus már az 1960-as évek elején megjelent, s akkor kifejezetten a neofasiszta mozgalmakhoz kapcsolódott. Az évtized végén azonban a szélsőbaloldal is csatlakozott hozzá. Ennek legismertebb csoportja a Vörös Brigádok (Brigate Rosse, BR) volt, amelynek nézetei a sztálinizmus és a maoizmus keverékére támaszkodtak. Robbantásos merényleteik eleinte nem emberek, hanem épületek ellen irányultak, később azonban egyre radikálisabbá váltak és a gyilkosságoktól sem riadtak vissza. Legismertebb akciójuk Moro elrablása volt 1978-ban. A terroristák váltságdíjat követeltek a volt kormányfőért, ám a politikai elit nem volt hajlandó tárgyalásba bocsátkozni velük. Moro végül holtan került elő egy autó csomagtartójából. Az eset aláasta Giulio Andreotti miniszterelnök (1976–79) reputációját is (ő emellett a „történelmi kompromisszumot” is elutasította). A szélsőségesek erőszakos akciói másfél évtizeden át tartottak; ez az időszak az ólomévek nevet kapta. A terrorakciók Dél-Tirol németlakta régiójában is gyakoriak voltak.

Aldo Moro holttestének megtalálása, 1978 – Robbantás a bolognai pályaudvaron, 1980

Az évtizedek óta „változatlan” párt- és politikai rendszer erózióját tovább növelték a nyolcvanas években **szaporodó korrupciós botrányok**. Ennek eredménye volt, hogy **1981**-ben létrejött egy öt pártból álló (és tíz éven át fennálló) balközép koalíció, illetve az is, hogy a DC inkább átengedte a kormányfői posztot a republikánusoknak, majd **1983**-ban – egy új választást követően – a szocialista **Bettino Craxi**-nak, aki négy évig miniszterelnök maradt. Tartós kormányzása részben **gazdasági sikereinek** köszönhető (sikerült leszorítani az inflációt). **Növekvő életszínvonal**, a **jóléti állam** kiszélesedése volt jellemző a korszakra, habár mindez magas költségvetési hiánnyal is együtt járt. **1987**-ben a koalíció még növelni is tudta mandátumai számát. A kelet-közép-európai **rendszerváltások** előbb **az OKP átalakulását és jelentős bázisvesztését eredményezték**, majd az **egész olasz pártrendszer felborulását** okozták. A DC jelentette ugyanis a kommunista veszély ellensúlyát, s most e veszély eltűnt. A négy évtizedes kormányzás elhasználta a pártot, amit súlyos korrupciós botrányok is megráztak. Összeomlása Andreotti újabb kormányával (**1989–92**) együtt következett be.

Alcide de Gasperi – Aldo Moro – Enrico Berlinguer – Giulio Andreotti – Bettino Craxi
Jelentős olasz politikusok 1945 után

Többet akarok tudni

Hearder, Harry: *Olaszország története*. Budapest: Maecenas, 1992. 208–227.

Szabó Tibor: *Olaszország politikatörténete 1861–2011*. Szeged: Belvedere Meridionale, 2012.

Ellenőrző kérdések

Nyissa meg az alábbi fájlt és válaszoljon a feltett kérdésekre!

olasz2.htm

Ha nem érte el a 75%-ot, nézze át újra a lecke szövegét és ismételje meg a tesztet!

Feladat a kiválósághoz

Készítsen egy adatbázist az 1945 utáni európai terrorista-mozgalmakról! Országoként készítsen kronológiát, gyűjtse össze az egyes szervezetek vezetőinek nevét, állítson össze egy bibliográfiát és hasonlítsa össze az egyes csoportok motivációit!

8. A dél-európai diktatúrák és demokratizálódásuk

A II. világháborúban semleges Spanyolországban és Portugáliában zavartalanul tovább éltek a **harmincas években kialakult diktatúrák**, bár lassú liberalizálódáson estek át. Ezzel szemben Görögországban többszöri rendszerváltásra került sor. Végül mindhárom állam a hetvenes években tartósan demokratizálódott, **1981–86** között pedig csatlakozott a **Közös Piac**hoz.

Spanyolországban **Francisco Franco** tábornok, a **caudillo** uralma **1975**-ig tartott. Ő volt az államfő és a kormányfő, a hadsereg főparancsnoka, az állampárt vezetője. Tovább működött a **korporatív rendszer** („vertikális szakszervezetek”), de hivatásrendi alapon működött az **1942**-ben újra összehívott parlament is. Tagjait Franco nevezte ki, s a testület törvényeket sem hozhatott. **1947**-ben az ország államformája **(király nélküli) királysággá** változott. **1950**-ben véget ért az ország nemzetközi elszigeteltsége, a külföldi követek visszatértek Madridba (**1955**-ben az országot felvették az ENSZ-be is). A tartós gazdasági nehézségek ellen **jelentős sztrájkok robbantak ki**. Amerikai hitelfelvétel hatására Franco szakított addigi **autarkias** politikájával. Az ötvenes évek második felében nyitás kezdődött a nemzetközi pénzügyi szervezetek felé is, s célul tűzték ki a fejlődést. **1960**-tól jelentős **fellendülés és modernizálódás indult**, 15 éven át 8% feletti éves növekedéssel. Egyetlen évtized alatt átalakult a társadalom is (iparosodás, urbanizáció, motorizálódás, szekularizálódás stb.). Az **1967**-ben megszülető „**organikus törvény**” szétválasztotta az államfői és a kormányfői posztot, pártok engedélyezése helyett azonban csak a **falangista Nemzeti Mozgalom** belüli politikai egyesületek jöhettek létre. Eltörölték az előzetes cenzúrát is. **1969**-ben **Francó megnevezte leendő utódát**, az **1931**-ben lemondott király unokája, **János Károly** személyében. A lassú olvadás azonban meg is rekedt, a Mozgalmon belül **kialakult a reformokat élesen ellenző „bunker”**-nek nevezett csoport.

János Károly herceg és az idős Franco, 1969 – Adolfo Suárez és utódja, Felipe González

1974-ben, az olajválság után megtört a gazdasági fejlődés. Ezzel együtt a Mozgalomban reformer irányzat is kialakult, továbbá illegális, majd **féllegális ellenzéki pártok**, köztük a katalán és baszk nemzeti követeléseket megfogalmazó erők is megszerveződtek. Az erőszak mindkét fél (a „bunker” hívei, illetve szélsőbaloldali és kisebbségi terrrorszervezetek, pl. a baszk **ETA**) részéről fokozódott. **Merénylet áldozata lett a miniszterelnök**. Akár újabb polgárháború is kirobbanhatott volna, ám **1975** végén meghalt a diktátor. Trónra lépett I. János Károly, aki az óvatos tárgyalások, a diktatúrával való „**megegyezésses szakítás**” vezéralakja lett. A **falangisták és a baloldal is hajlott a kompromisszumra**, mindkét fél lemondott az erőszakról, a jobboldal elfogadta a demokráciát és az autonómiát, míg a baloldal a monarchiát és a kapitalizmust. Az átmenetet a reformer falangista miniszterelnök, **Adolfo Suárez** (**1976–81**) vezényelte le. Engedélyezték a pártok alapítását, a reform programját népszavazással is megerősítették. A Nemzeti Mozgalmat és a hivatásrendi szakszervezeteket feloszlatták. **1936 óta először tartottak szabad választást** **1977** nyarán, amit Suárez új jobbközép koalíciója meg is nyert. **Új alkotmányt** fogadtak el, s törvény biztosította a kisebbségek autonómiáját is. A pak tumot csak az ETA nem fogadta el, de ezzel törvényen kívül is helyezte magát. **1981**-ben a

régi jobboldal erői még katonai puccsot kíséreltek meg, ám az hamar kudarcba fulladt. A következő évben végbement a NATO-csatlakozás. Szintén 1982-ben, az év végén a szocialisták választási győzelmet arattak, s ezt követően 14 évig Felipe González kormányozta az országot, amely 1986-ban az Európai Közösségekhez (EK) is csatlakozott.

Felipe González beiktatási beszéde a spanyol parlamentben, 1982. december

...jövők szempontjából történelmi és sorsdöntő napot élünk. Történelmit, mert ma veszi kezdetét egy változás, sorsdöntő, mert már az új úton megtett első lépésekkel az abban foglaltak megvalósítására törekszünk [...] az állampolgárok a változásra szavaztak, kötelességünk, hogy ezt valóra váltsuk [...] egy békében és szabadon fejlődő Spanyolországért. [...] Nekünk, szocialistáknak az a tervünk, hogy folyamatosan kibővítsük az állampolgárok szabadságjogait, minden spanyol beleszólási felelősségével párhuzamosan. [...] [Céljai között kiemelte a nemzeti egységet,] „amelyet népeink sokfélesége, a különféle népcsoportok együttesen erősítenek, ama gazdag és változatos világ sajátosságainak megőrzésével, amelyet Spanyolországnak hívunk. Az egység nem zárja ki a különbségeket, hanem éppen ellenkezőleg, az egység erősödik annak a sokféle autentikus formának a következtében, amelyben az emberek ezt megélik.

Portugáliában is tovább élt Antonio Oliveira de Salazar rendszere, az „új állam” (*Estado novo*), amely nem polgárháborúban fogant és emiatt nemzetközileg szalonképebb volt. Portugália így részesült a Marshall-tervből (bár csak kevés segínyt vett fel) és a NATO alapító tagja lehetett (de az ENSZ-be csak 1955-ben lépett be). A diktatúra 1945 után tovább lazult, választások idején pl. a lojális ellenzék kampányolhatott és ellenjelöltek is elindulhattak. A hivatásrendi parlamentnek azonban itt sem volt törvényhozó hatalma. A társadalom meglehetősen mozdulatlan maradt, továbbra is magas írástudatlanság és az agrárszektor többsége jellemezte. Salazar politikai okokból óvakodott az iparosítástól és 1965 előtt a külföldi tőke beáramlását is korlátozta. 1953-ban a gyarmatok önkormányzati jogai csökkentek, a hatvanas évek elején azonban felkelések törtek ki a „tengerentúli megyékben”, amit fegyveresen számoltak fel. Sok portugál hagyta el az országot vendégmunkásként, de a hatvanas években ennek ellenére is sztrájkok, tüntetések és más megmozdulások vették kezdetüket az országban. 1968-ban Salazart szélütés érte, s ekkor új miniszterelnök került Portugália élére.

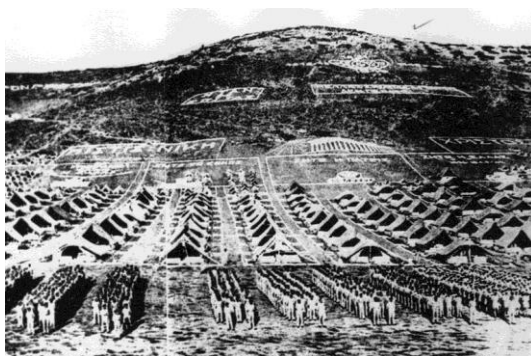

A szegfűk forradalma Portugáliában, 1974. április 25.

Az utód óvatos liberalizálásba kezdett: enyhült a cenzúra, a titkosrendőrség jogai csökkentek, minden írástudó választójogot kapott, oktatási reform indult, majd egy legális politikai csoport is létrejött. A reformok azonban megakadtak, a kormány két tűz közé került. Bár a gazdaság gyorsan nőtt, a társadalom polarizálódott. Katonatisztek egy csoportja 1974 áprilisában vértelen puccsal eltávolította a régi rendszer vezetőit. A puccs gyorsan forradalommal alakult át, melynek jelképe a szegfű lett („szegfűk forradalma”). A demokratizálódás folyamatát jobb- és baloldali puccskísérletek is nehezítették. 1975-ben alkotmányozó nemzetgyűlést választottak, az új alaptörvény elfogadása (1976) után pedig ismét az urnákhoz hívták a vá-

lasztókat. Mindkétszer a szocialisták győztek. Az alkotmány revíziójáért azonban éveken át éles küzdelem zajlott, a politikai rendszer csak 1981-ben stabilizálódott, amikor az elnök és a hadsereg jogai jelentősen csökkentek. Nem könnyítette azonban a helyzetet, hogy az 1975-ben függetlenséget kapó portugál gyarmatokon (Angola, Mozambik) polgárháborúk robbantak ki, Indonézia pedig megszállta Kelet-Timort. Emiatt egymillió portugál települt haza az anyaországba. 1986-ban ugyanakkor Portugália belépett az EK-ba, ami gyors gazdasági növekedést is eredményezett. Eddigre bebizonyosodott az is, hogy a parlamenti váltógazdálkodás a szocialisták és a jobboldal között működőképes.

Görögország kiinduló helyzete más volt: 1941-ben német megszállás alá került. Sztálin 1944 őszén nyugati érdekszférának ismerte el az országot. 1944-től mégis polgárháború alakult ki a britek által támogatott polgári erők és a kommunista partizánok között. 1944–45 fordulóján zajlott a „kis”, majd 1946–49 között a „nagy” polgárháború. Közben 1946 őszén népszavazás erősítette meg a királysági államformát. A királyi hadsereget hamarosan már az USA támogatta (Truman-elv), az ENSZ pedig 1948-ban elítélte Albániát, Bulgáriát és főleg Jugoszláviát a görög belügyekbe való beavatkozásuk miatt. Vereségük után partizánok nagy része emigrált, de jelentős volt a megtorlásban részesülők száma is.

Katonai börtön egy görög szigeten a polgárháború után – Konsztantinosz Karamanlisz

1949 után három nagy párt dominálta az ország politikai életét, melyek közül az Egyesült Baloldal nem került kormányra. Eleinte a liberális centrumerők kormányoztak, 1952-től viszont a jobboldal. 1955-ig a polgárháborús győzelmet kivívó tábornok vezette őket, aki modernizálta a hadsereget és pénzreformmal stabilizálta a gazdaságot. Halála után Konsztantinosz Karamanlisz lett a miniszterelnök (1955–63), aki modern konzervatív párttá alakította át a jobboldalt. A külföldi tőke beáramlásának könnyítése mellett a görög vendégmunkások nyugati munkavállalása is segített a gazdaság fellendítésében. Karamanlisz a királlyal kialakult konfliktusa miatt mondott le és emigrált. Ezt követően a jobboldal elvesztette a parlamenti választást is, a Centrum Unió alakított kormányt. Óvatos reformjai azonban aktivizálták a szélsőjobboldalt, ami 1967-ben katonai puccsot hajtott végre. Az ezredek uralma bezárta a parlamentet, száműzte a királyt; 1973-ban kikiáltották a köztársaságot is. Szabad választást, új alkotmányt ígértek, de ehelyett véresen számolták fel az egyetemisták tüntetését. A diktatúra végül ciprusi intervenciója miatt bukott meg 1974-ben.

A puccsista ezredek és tábornokok – A junta jelképe a puccs időpontjával (1967. április 21.)

A demokratizálás a hazatérő Karamanlisz feladata lett, aki 1980-ig állt ismét a kormány élén. Szabad választást tartottak, a junta vezetőit börtönbe zárták. A pártrendszer kétpólusúra egyszerűsödött, az Új Demokrácia néven működő jobbközép kormánypárt mellett a szocialista ellenzék volt a másik nagy párt. Ennek élén az egykori centrum vezetőjének fia, **Andreasz Papandreu** állt. Karamanlisz elnökké választása után egy évvel, 1981-ben az ország csatlakozott az EK-hoz (1962 óta az EGK társult tagja volt). Ezután Papandreu győzött a parlamenti választáson, megalakítva az ország első (1989-ig működő) baloldali kormányát. **Határozott baloldali programját azonban hamarosan mérsékelnie kellett.** A demokratizálódás viszont folytatódott, s az alsóbb rétegek életkörülményeinek javítására is számos lépést tettek.

Andreasz Papandreu nyilatkozata a magyar sajtónak, 1985. február

...úgy vélem, újfajta légkört teremtettünk a fegyveres erők soraiban. Erre nagyon büszke vagyok, mert a legteljesebb őszinteséggel kimondhatom, hogy a görög hadsereg ma hűséges a választott görög kormányhoz, a mindenkor választott kormányhoz, és már nem létezik Görögországban egy katonai puccs veszélye. Úgy gondolom, ez igen jelentős eredmény. [...] Lehet, hogy nem haladtunk annyira gyorsan, amennyire szerettünk volna, például falun a szövetkezetek megteremtésében vagy a köztulajdonban levő szektor [...] társadalmasításában. Már most államosítva vannak a nagy ágazatok, az elektromos művek, a távközlés, a telefonhálózat és így tovább, az Olympic légitársaság, és mindez együtt, amit az állam produktív gépezetének nevezhetünk. Ez állítja elő Görögország nemzeti össztermékének felét.

Többet akarok tudni

Anderle Ádám: *Spanyolország története*. Budapest, Móra, 1992. 138–149.

Birmingham, David: *Portugália története*. Budapest: Pannonica, 1998. 142–166.

Balogh Ádám: *Fejezetek Görögország újkori történetéből. A szabadságharctól napjainkig*.

Szeged: Magyarországi Görögök Kulturális Egyesülete, 2013. 89–134.

Ellenőrző kérdések

Nyissa meg az alábbi fájlt és válaszoljon a feltett kérdésekre!

deleuropa2.htm

Ha nem érte el a 75%-ot, nézze át újra a lecke szövegét és ismételje meg a tesztet!

Feladat a kiválósághoz

Készítsen egy összehasonlítást a kelet-közép-európai rendszerváltások és a dél-európai államok demokratizálódása között! Milyen eltérő és hasonló vonások mutatkoznak?

9. Az Egyesült Államok belpolitikája

Bár az USA külpolitikai helyzete alapvetően változott meg, politikai rendszere változatlanul élt tovább 1945 után is. Fennmaradt a demokrata-republikánus váltógazdálkodás, az elnöki rendszer és az addigi alkotmány is, amelyet azonban időnként módosítottak (pl. 1951-ben előírták, hogy két ciklusnál tovább senki nem lehet elnök). Gazdasági téren az első világháború utánihoz hasonló fellendülés következett, amely ezúttal jóval hosszabb időn át tartott, míg az 1973 utáni válság sokkal kevésbé volt pusztító, mint az 1929-es.

Roosevelt halála után Harry S. Truman alelnök lépett elő elnökké 1945 tavaszán. Elnöki programja a Fair Deal („méltányos alku”) volt, ami a társadalmi igazságot, újraelosztást tűzte zászlajára. Teljes foglalkoztatást, a minimálbér megemelését, lakásépítést, a szociális rendszer kiegészítését, illetve a faji diszkrimináció felszámolását is tartalmazta, de a kongresszus két háza szembe fordult az elnök elképzeléseivel. Egy törvény már 1947-ben jelentősen korlátozta a szakszervezetek jogait. Ennek ellenére Truman győzni tudott 1948-ban is, s újra meghirdette reformjait. Keveset sikerült azonban megvalósítania (minimálbér, társadalombiztosítás kiterjesztése), mert részben saját pártja is ellenezte célkitűzéseit. A Truman-korszak másik sajátossága a belső ellenséggel kapcsolatos hisztéria, a „vörös veszély” volt. Az amerikai kommunistákat összeesküvéssel vádolták. Létrejött egy „Amerika-ellenes tevékenységet vizsgáló bizottság”, amely többeket szovjet kémtevékenységgel vádolt. A kampányba 1950-ben bekapcsolódó Joseph McCarthy szenátor vált e hisztéria leghírhedtebb tagjává. A „mccarthyzmus” egy boszorkányüldözésre hasonlító rágalmozó hadjárat volt, amely a demokratákat (elsősorban a külügyminisztérium munkatársait) is kommunistabarátnak minősítette. Alig néhányan mertek felszólalni a koholt vádak ellen. Egy törvény azt is kimondta, hogy a gyanúba került személyeket bírói ítélet nélkül internálni lehet.

Joseph McCarthy szenátor beszéde, 1950. február

Ma egy végső, mindent eldöntő harc kellős közepén vagyunk, amely a kommunista ateizmus és a kereszténység között dúl. [...] Lehet a jelenlévők között valaki olyan vak, hogy nem látja, valóban háború folyik? [...] Nem azért vagyunk tehetetlenek, mert egyetlen, erős és lehetséges ellenségünk csapatai partra szálltak országunkban. Hanem azon emberek áruló cselekedetei miatt, akikkel ez a nemzet olyan jól bánt. Nem a kevésbé szerencsések vagy a kisebbségi csoportok tagjai adták el nemzetünket, hanem azok, akik élvezték mindazt, amit a leggazdagabb nemzet adni tud: a legjobb otthonokat, a legjobb egyetemi oktatást, a legjobb állásokat a kormányban. Ez mindennél jobban igaz a Külügyminisztériumra. [...] Itt van a kezembem 57 olyan egyén neve, akiknek a jelek szerint vagy tagsági könyvük van a Kommunista Pártban, vagy legalábbis lojálisak a párthoz. Olyan emberek neve, akik részt vesznek külpolitikánk kialakításában. [...]

Harry Truman és Dwight Eisenhower – A Rosenberg házaspár (a szovjeteknek való kémkedésért kivégezték őket, bár csak a férj volt valóban bűnös)

Ez is hozzájárulhatott ahhoz, hogy öt győzelem után a demokraták vereséget szenvedtek az elnökválasztáson. **1953 elején** a republikánus **Dwight D. Eisenhower** tábornok, a világháborús hős költözött be a Fehér Házba. A népszerű, gyakran becenevén **Ike**-nak szólított elnök eleinte **az üzleti köröket kiszolgáló politikát folytatott**, fellépve a „lopakodó szocializmus” ellen. A republikánusok bírálták az előző kormányt túlzott költségei miatt, **de az állami kiadások ezután is tovább nőttek**. Elsősorban a védelmi kiadások emelkedtek az égig, s emiatt a katonai lobbival hatalmasan veszélyesen nagyra nőtt. Második ciklusában némi meglepetésre az elnök Truman félbehagyott reformjait kezdte folytatni, de ezek továbbra is csak felemás módon valósultak meg. Így Eisenhower is **számos megoldatlan feladatot hagyott utódjára**. (A mccarthyizmus viszont **1954-ben** véget ért.) A faji diszkrimináció ellen több államban is **fekete polgárjogi mozgalom** jött létre, s a **Legfelsőbb Bíróság elrendelte az iskolai szegregáció felszámolását**. A Montgomeryben tartott buszbojkott (**Rosa Parks** és **Martin Luther King**) is sikeres volt, a **szegregáció** tilalmát itt is kimondta a bíróság. Kisebbségi visszaesések ellenére **a gazdaság és a fogyasztás dinamikusán nőtt**, csakúgy, mint az ország népessége (**baby-boom**). Milliók költöztek ki az elővárosokba, felgyorsult az autópályák, bevásárlóközpontok építése.

1961-ben a fiatal, jó fellépésű és intelligens **John F. Kennedy** révén a demokraták visszaszerezték az elnöki posztot. Azt ígérte, hogy újra mozgásba hozza Amerikát, s reformjai az **új határvidék** nevet kapták. Elődeihez hasonlóan azonban **ő sem tudta megvalósítani terveit** – részben a déli demokraták ellenállása, részben pedig a rendelkezésére álló kevés idő miatt. A gazdaság fejlődése javult, de ennek érdekében az elnök adócsökkentést is bejelentett. Kennedy fő célja azonban **a faji diszkrimináció felszámolása** volt. Egyre több fekete került hivatali posztokra. Tovább erősödtek a polgárjogi mozgalmak, ugyanakkor a feketék elleni erőszak is. Új polgárjogi törvény készült, s Kennedy tárgyalni akart az erőszakmentes mozgalmak vezetőivel. Ezek közül **Martin Luther King** volt a legjelentősebb: **1963 nyári washingtoni me- nete és beszéde** („Van egy álmom”) világhírűvé tette őt. Mielőtt jelentős eredményt elérhetett volna, **Kennedyt 1963 novemberében Dallasban egy merénylet meggyilkolta**.

Martin Luther King beszéde Washingtonban, 1963. augusztus 28.

Azt mondom ma nektek, barátaim, hogy a jelen helyzet minden nehézsége és a reményvesztettség ellenére még mindig van egy álmom. Egy álmom, amely mélyen az amerikai álmokban gyökerezik. Van egy álmom: egy napon ez a nemzet felkél, és hitvallásának igazi tartalma szerint él: „Magától értetődőnek tartjuk ezeket az igazságokat, hogy minden ember egyenlőnek teremtett.” Van egy álmom: egy napon Georgia vöröslő dombjain a volt rabszolgák fiai együtt ülnek majd le a testvériség asztalához a volt rabszolgatartók fiaival. [...] Van egy álmom: egy napon négy kisgyermekem egy olyan országban él majd, ahol nem a bőrszínük, hanem a jellemük alapján ítélik meg őket. Van egy álmom: egy nap Alabama állam, melynek kormányzója ajkáról jelenleg a szembenállás és a szövetségi törvényekkel való szembeszegülés szavai fröcsögnek, olyan helyé válik, ahol fekete kisfiúk és kislányok kéz a kézben, testvérként sétálnak majd a fehér kisfiúkkal és kislányokkal.

John F. Kennedy és felesége a dallasi merénylet előtt, 1963 – Lyndon B. Johnson aláírja a társadalombiztosítási törvényt, 1965

A polgárjogi törvény (a feketék egyenjogúságának törvénybe iktatása) így már utódja, Lyndon B. Johnson elnöksége alatt született meg 1964-ben. Nem kaphatott szövetségi támogatást olyan vállalat vagy hivatali szervezet, ami személyzeti politikájában szembefordult a törvény szellemével. Johnson ezzel fölényes sikert aratott az elnökválasztáson is. A „Nagy Társadalom” jelszavával ő is a rasszizmus és a szegénység ellen lépett fel. Miután a kongresszusban is többsége lett, a reformok zömét el is tudta fogadtatni. Ezek között a legfontosabbak az idősek és a szegények egészségbiztosításáról szól törvények voltak, de lakástörvény, (felső)oktatási törvény stb. elfogadásával is jelentős eredményeket ért el. Kormányában elsőként vett részt fekete miniszter, de a Legfelsőbb Bíróság tagjai közé is kinevezett egy afroamerikai. A feketék helyzete mégsem javult jelentősen, körükben a szegények és munkanélküliek aránya igen magas volt. Az északi városok gettósodó negyedeiben számos felkelésre, „fekete forradalomra” került sor. A véres zavargások gyakran nagyon erőszakosak voltak. Különösen azt követően, hogy Martin Luther King 1968-ban merénylet áldozata lett. Más társadalmi rétegek is lázongani kezdtek, elsősorban a nők és a diákok. Megkezdődött a második feminista hullám, amely oktatási, foglalkozási–fizetésbeli és szexuális egyenlőséget követelt. Az 1968-as diák- és hippimozgalmak részben a fogyasztói társadalom, részben a vietnami háború ellen léptek fel. A szex, a drog és a rock and roll hármasa körül ellenkultúra alakult ki. Megmozdulásaik szintén gyakran lázadásba torkolltak, helyenként a rendőrökkel való súlyos összecsapásokkal. Mindazonáltal ez koránt sem terjedt ki az ifjúság többségére.

Háborúellenes tüntetés – Kivonulás a társadalomból: a hippik

Az 1969-ben beiktatott új, republikánus elnök, Richard M. Nixon (aki korábban Eisenhower alelnöke volt) határozott antilibális fordulatot hirdetett. Úgy vélte, hogy a „hallgatag többség” változást követel, elsősorban törvényt és rendet akar. Valóban, a hetvenes évekre a konzervatív tiltakozó mozgalmak voltak jellemzők, amelyek a korábbi reformok ellen irányultak. Nixon fő gazdasági célja az infláció megállítása volt. Ennek érdekében a növekedés megállításával kísérletezett, de a „nixonomics” balul sült el: a növekedés leállt, de az infláció nem csökkent (stagfláció). Ezután 1971-ben szakított a Bretton Woods-i monetáris rendszerrel, megszüntetve a dollár aranyra átválthatóságát. Többször le is értékelte a dollárt. Az addigi rögzített árfolyamok helyett lebegő árfolyamok rendszerét vezette be. Nixon eltörölte a kötelező sorkatonai szolgálatot, fokozatosan hazahozta a katonákat Vietnamból. Megnyerte az 1972-es választásokat, de ezt követően kiderült, hogy a demokraták főhadiszállását (a Watergate-épületet) illegális módon le akarta hallgatni. Ezt eleinte eskü alatt is tagadta, s mikor ez kiderült, hogy meggátolja vád alá helyezését, 1974-ben lemondott. Helyére kerülő alelnöke, Gerald R. Ford belpolitikailag nem különült el Nixontól és nem hagyott mély nyomot maga után, hacsak nem az olajválság utáni újabb stagflációra és válságra gondolunk. A vád alá he-

lyezett **Nixont viszont elnöki kegyelemben részesítette**. Ford egyébként az alelnöki posztra is választás nélkül került, elődjének ugyanis egy másik botrány miatt kellett távoznia.

Nixon felelősségre vonásáról tárgyal a képviselőház bírói bizottsága – Négy elnök együtt: Ronald Reagan, Gerald Ford, Jimmy Carter és Richard Nixon (balról jobbra)

1977-ben ismét a demokraták kerültek a Fehér Házba. James, vagy ahogy magát nevezte, **Jimmy Carter** sem tudott megbirkózni az **infláció és a munkanélküliség** problémáival, különösen a második olajár-robbanás után. Magasra nőtt a költségvetés hiánya is. A közvetlen stílusú, minden protokolláris vonástól tartózkodó elnök hamar elveszítette a társadalom bizalmát. Fordhoz hasonlóan ő is elsősorban külpolitikai téren volt aktív. Épp belpolitikai jellegtelensége miatt esélye sem volt arra, hogy újraválasszák.

Ronald Reagan hollywoodi westernszínészi pályáját cserélte politikaira. A republikánus párt színeiben előbb Kalifornia kormányzója volt, majd két elnöki ciklust töltött ki (**1981–89**). **Nézetei konzervatívak** voltak, a racionalitás helyett a hitre, a vallásra hivatkozott (Isten, haza, család). Megnyerő stílusa sokak szerint hiányos ismeretekkel párosult. Eisenhowerhez hasonló népszerűségét mindvégig megtartotta. Elnöksége elején túlélte egy merényletkísérletet, ami növelte is a közkedveltségét. **Jó szónoki képességei** is hozzájárultak ehhez. Nixonhoz hasonlóan ő is névadója lett egy (szintén meglehetősen sikertelen) közgazdasági irányzatnak (**reaganomics**). A kor neoliberális dogmáinak megfelelően az elnök úgy vélte, hogy „**az állam nem a megoldás, hanem maga a probléma**”. Ennek érdekében csökkentette az adókat és a szociális kiadásokat. Felvállalt célja volt, hogy **leszámol a New Deal**el és „**új föderalizmust**” hoz létre. Az állami kiadások mégsem csökkentek, főleg a katonai költségvetés jelentős növekedése miatt. Reagan azt remélte, hogy a **szabad piac és az alacsony adók** beindítják a vállalkozásokat. Valóban volt is gazdasági növekedés és csökkent az infláció, de magas maradt a munkanélküliség, a szegények és a gazdagok jövedelem-különbsége jelentősen növekedett. **A legnagyobb probléma az állam eladósodása volt**, a súlyos költségvetési és külkereskedelmi hiányt ugyanis az alacsony adók mellett csak hitelből lehetett finanszírozni. Bár a polgárjogi kérdésekkel kapcsolatban ambivalens volt, elsőként nevezett ki nőt a Legfelsőbb Bíróság tagjai közé.

Ronald Reagan híres mondásai a kormányzat szerepéről (1965–83)

A kormányzat olyan, mint egy csecsemő. Egy tápcsatorna, egyik oldalán óriási étvággal és mindenféle felelősség nélkül a másik végén.

A kormány nem a megoldás a problémára; a kormány maga a probléma.

A kormány mindig talál igényt, akármennyi pénzt is szerez.

Azt mondják, a politika a második legösibb szakma. Rájöttem, hogy megdöbbenően hasonlít az elsőre.

A kormányok gazdasági nézetei pár rövid frázissal összegezhetők: Ha mozog, adóztasd meg. Ha még mindig mozog, szabályozd. Ha már nem mozog, támogasd.

Manapság, ha feltalálsz egy jobb egérfogót, a kormány előáll egy jobb egérrel.

Reagan alelnöke, **George H. W. Bush** nyerte az **1988**-as elnökválasztást és ő arathatta le a hidegháborús győzelem gyümölcseit. Gazdasági téren viszont szakítania kellett elődje politikájával, a fenyegető **pénzügyi válságot csak adóemeléssel lehetett kezelni** (ezzel egyik fontos választási ígéretét szegte meg). Már alelnökként meghirdette a **kábítószer-ellenes háborút**, ami legfontosabb belpolitikai kezdeményezése volt 1989 után is. Célul tűzte ki az oktatás megreformálását, az amerikaiak képzettségének javítását, és polgárjogi, környezetvédelmi törekvései is voltak.

Ronald Reagan televíziós beszédben ismerteti gazdasági terveit, 1981 – George H. W. Bush elnöki beiktatása, 1989

Többet akarok tudni

Sellers, Charles – May, Henry – Macmillan, Neil R.: *Az Egyesült Államok története*. Budapest: Maecenas, 1996. 354–418.

Andor László: *Amerika évszázada*. Budapest: Aula, 2002. 155–285.

Lukacs, John: *Az Egyesült Államok XX. századi története*. Budapest, Európa, 2002.

Magyarics Tamás: *Az Amerikai Egyesült Államok története 1914–1991*. Budapest: Kossuth, 74–178.

Johnson, Paul: *Az amerikai nép története*. Budapest: Akadémiai, 2016. 785–965.

Ellenőrző kérdések

Nyissa meg az alábbi fájlt és válaszoljon a feltett kérdésekre!

usa2.htm

Ha nem érte el a 75%-ot, nézze át újra a lecke szövegét és ismételje meg a tesztet!

Feladat a kiválósághoz

Keressen magyar és angol nyelvű szakirodalmat, és ennek alapján készítsen egy összefoglalót az Egyesült Államok 1945 utáni alkotmánymódosításairól, valamint a legfelsőbb bíróság összetételéről és főbb döntéseiről!